

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Náhradní rodinná výchova
Substitute Family Education

Jana Kratochvílová

Ústav profesního rozvoje pracovníků ve školství
Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jana Kohnová, Ph.D.
Studijní program: Bakalářské studium Vychovatelství

2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Náhradní rodinná výchova“ vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce PhDr. Jany Kohnové, Ph.D. samostatně za použití v práci uvedených informačních zdrojů a literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 5. dubna 2012

.....
podpis

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování vedoucí bakalářské práce paní PhDr. Janě Kohnové, Ph.D. za její cenné rady a trpělivost při vedení mé bakalářské práce.

NÁZEV:

Náhradní rodinná výchova

AUTOR:

Jana Kratochvílová

KATEDRA (ÚSTAV):

Ústav profesního rozvoje pracovníků ve školství

VEDOUCÍ PRÁCE:

PhDr. Jana Kohnová, Ph.D.

ABSTRAKT:

Bakalářská práce na téma „Náhradní rodinná výchova“ pojednává o problematice náhradní rodinné výchovy v České republice. Předmětem práce je rodina, její nenahraditelná úloha při výchově jedince, historie náhradní výchovy, systém náhradní rodinné výchovy v České republice, právní úprava, definice jednotlivých forem náhradní rodinné výchovy, pěstouni, osvojitelé a neziskové organizace zajišťující náhradní rodinnou výchovu – SOS vesničky. Cílem práce je seznámit s problematikou náhradní rodinné výchovy v České republice, objasnit pravidla pro umisťování dětí do náhradních rodin a prostřednictvím příběhů tří náhradních rodin poukázat na některé problémy dětí, které s sebou náhradní výchova nese, a vyhodnotit její význam a potřebu pro dítě a společnost.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Náhradní rodinná výchova, dítě, rodina, adopce, pěstounská péče, ústavní výchova

TITLE:

Substitute Family Education

AUTHOR:

Jana Kratochvílová

DEPARTMENT:

Institute of the Professional Development of Educational System Employees

SUPERVISOR:

PhDr. Jana Kohnová, Ph.D.

ABSTRACT:

The bachelor thesis on the topic of "Substitute Family Education" deals with the issue of foster care in the Czech Republic. This thesis investigates the family, its irreplaceable role in educating individuals, the history of foster care, the foster care system in the Czech Republic, legislation, the definition of various forms of foster care, foster parents, adoptive parents and non-profit organizations providing foster care - SOS Villages. The aim of the thesis is to become familiar with the issue of foster care in the Czech Republic, to clarify the rules for placing children in foster families, to point out some problems of children that come with foster care using the case of three foster families, and assess its importance and necessity for children and society.

KEYWORDS:

Substitute family education, child, family, adoption, foster care, institutional car

Obsah

Úvod.....	8
1 Legislativa.....	9
1.1 Ústava České republiky	9
1.2 Úmluva o právech dítěte	9
1.3 Zákony provádějící ochranu práv dětí	11
2 Rodina a domov	12
2.1 Funkce rodiny	13
3 Náhradní výchova	15
3.1 Historie náhradní výchovy	15
3.2 Ústavní výchova	17
3.3 Klokánek – rodinná alternativa ústavní péče	19
3.4 Formy náhradní rodinné výchovy (péče).....	20
3.4.1 Osvojení	21
3.4.2 Pěstounská péče	24
4 Zprostředkování náhradní rodinné péče	35
4.1 Žadatelé.....	36
4.2 Žádost a zařazení do evidence žadatelů o náhradní rodinnou péči.....	36
4.3 Evidence žadatelů o náhradní rodinnou péči a konkrétní dítě, děti	40
4.3.1 Poradní sbor	41
4.3.2 Převzetí dítěte	42
5 Náhradní rodinná péče – „Matějčkovu desatero“	44
6 Život rodin s dětmi v náhradní rodinné péči.....	46
6.1 Prožívat několik životů	47
6.2 Rodina č. 1	48
6.3 Rodina č. 2	54
6.4 Rodina č. 3	60
6.5 Shrnutí zjištěných poznatků.....	67
6.5.1 Psychická deprivace.....	67
6.5.2 Kulturní deprivace	70

6.5.3 Poruchy chování	70
6.5.4 Zdravotní problémy	72
Závěr	74
Seznam literatury a informačních zdrojů:	76
Přílohy.....	78

Úvod

„...má-li se dítě vyvíjet po duševní a charakterové stránce v osobnost zdravou a společnosti užitečnou, potřebuje vyrůstat v prostředí stálém a citově příznivém, vřelém, přijímajícím. Na tom dítěti záleží především! A takovým životním prostředím by tedy především měla být rodina. ... Dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají – a je pro ně zcela nepodstatné, zdali tihle „jeho“ lidé na to mají či nemají potvrzení z porodnice.“ (MATĚJČEK, 1994, s. 16)

Pro svoji bakalářskou práci jsem si vybrala téma „náhradní rodinná výchova“. Vzhledem k tomu, že Česká republika se řadí v Evropské unii ke státům s nejvyšším počtem dětí žijících v ústavní výchově, je toto téma velice aktuální a mělo by se více prezentovat mezi širokou veřejností. Výbor Organizace spojených národů pro práva dítěte kritizoval Českou republiku za velký počet dětí v dětských domovech a ústavech a za to, že tam pobývají dlouho. Ve své zprávě doporučil státu, aby podporoval rodiny a rozšířil pěstounskou péči. Podle údajů Ministerstva práce a sociálních věcí v ústavech vyrůstá okolo 11 000 dětí.

Cílem práce je v teoretické části podat ucelený přehled náhradní rodinné výchovy v České republice, seznámit s jednotlivými druhy, s legislativní úpravou a popsat jednotlivé kroky vedoucí k náhradnímu rodičovství. Druhá část práce je vedena se zaměřením na samotné pěstouny, osvojitele a děti v těchto rodinách. V této části je cílem dotknout se problémů, které s sebou náhradní rodinná výchova nese, vyhodnotit její význam a potřebu pro dítě i společnost.

1 Legislativa

Pro lepší orientaci v tématu náhradní rodinná výchova je nutno na začátku uvést nejdůležitější právní normy, které upravují práva dítěte. Práva dětí jsou chráněna mezinárodními úmluvami i právními předpisy České republiky.

1.1 Ústava České republiky

Nejvyšším právním předpisem České republiky je Ústava České republiky¹. Ústava ČR zaručuje ochranu základních práv a svobod soudní mocí. Tato práva jsou deklarována v Listině základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku. Článek 32 Listiny základních práv a svobod je zaměřen na rodinu a děti a zaručuje právo dětí na rodičovskou výchovu a péči.

1.2 Úmluva o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte Organizace spojených národů², kterou je Česká republika vázána od 1. ledna 1993 a která je uveřejněna ve Sbírce zákonů pod č. 104/1991 Sb., je dalším významným dokumentem.

Podle článku 1 Úmluvy o právech dítěte se dítětem rozumí:

„Pro účely této úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.“

Úmluva vyjadřuje práva dětí na:

- *život a přežití (právo na přiměřenou životní úroveň, včetně bydlení a zajištění základních potřeb, potravy, zdravotní péči);*

¹ Ústava České republiky – základní zákon ČR, přijat jako ústavní zákon České národní rady 16. prosince 1992, publikován v české Sbírce zákonů pod č. 1/1993 Sb.

² Úmluva o právech dítěte Organizace spojených národů – byla přijata Valným shromážděním Organizace spojených národů 20. listopadu 1989.

- *osobní rozvoj (právo na vzdělání, na svobodu myšlení, náboženství, přístup k informacím, právo na hru, zábavu, odpočinek);*
- *ochranu (právo na ochranu proti všem druhům násilí, krutosti, vykořisťování);*
- *participaci (právo svobodně vyjadřovat své názory, mít slovo v záležitostech týkajících se jeho osoby)*

Úmluva o právech dítěte stanoví mimo jiné tato práva a pravidla:

- *Dítě má právo žít s oběma rodiči a udržovat s nimi styk, není-li to v rozporu s jeho zájmy.*
- *Oddělení dítěte od rodičů proti jejich vůli je možné jen v případě, že je to v zájmu dítěte, a může se uskutečnit jen soudním rozhodnutím.*
- *Dítě, které je dočasně nebo trvale zbaveno svého rodinného prostředí, nebo dítě, které ve vlastním zájmu nemůže být ponecháno v rodinném prostředí, má právo na pomoc a ochranu poskytovanou státem. Takovému dítěti se v souladu s vnitrostátním zákonodárstvím zabezpečí náhradní péče, přičemž je třeba brát zřetel na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ.*
- *Pokud je dítě svěřeno příslušnými orgány do péče, ochrany nebo léčení tělesného či duševního zdraví náhradnímu zařízení, má právo na pravidelné hodnocení toho, jak je s ním zacházeno, stejně jako všech dalších okolností souvisejících s jeho umístěním. (Zdroj: Středisko náhradní rodinné péče, o. s.)³*

Rodiče mají společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte, základním smyslem jejich péče musí při tom být zájem dítěte. Nesou v rámci svých schopností a finančních možností základní odpovědnost za zabezpečení životních podmínek nezbytných pro rozvoj dítěte.

³ Náhradní rodina. *Nahradni rodina* [online]. ©2009-2011 Středisko náhradní rodinné péče, o. s. [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: http://nahradnirodina.cz/uvod_teoreticke_pojeti_nahradni_rodinne_pece.html

1.3 Zákony provádějící ochranu práv dětí

Mezi hlavní zákony, které zajišťují ochranu práv dětí, patří:

- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů
- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

2 Rodina a domov

Rodina a domov spolu úzce souvisí. Rodina má pro dítě mimořádný význam, který nelze jinou institucí srovnatelně nahradit. Uspokojuje základní biologické a psychické potřeby, v dítěti utváří základní postoje k životu, dochází zde k vytváření a předávání hodnot z generace na generaci. Rodina je základní jednotkou lidské společnosti. Rodina a domov jsou pro dítě přístav, ve kterém by se mělo cítit bezpečně a který by měl pro něho znamenat základní životní jistotu. Pokud má rodina pevné základy, je to pro člověka jedno z nejcennějších míst, kde najde lásku, oporu, porozumění a kde může kdykoliv hledat pomoc. Když se zamyslíme, tak při vyslovení slova „domov“, nejeden z nás už dospělých, má toto slovo spojené se svým dětstvím, svými rodiči. Pokud jsme prožili šťastné dětství, vždy nás tyto vzpomínky na domov zahřejí na duši.

„Domov pro nás znamená místo, kde jsou „naši“. ...Místo, kde jsou naši lidé, ti kdo k nám patří a k nimž patříme my. Místo, kde jsme přijímáni takoví, jací jsme. Kde se nemusíme přetvařovat, kde nemusíme nic předstírat ...“. (MATĚJČEK, 1994, s. 11)

Pojem rodina můžeme definovat různými způsoby. Každý obor má na definici rodiny svůj pohled. *„Určujícím znakem rodiny je naplnění základní potřeby individua i společnosti a tou je zachování rodu. Běžné pojetí monogamní rodiny evropského typu je chápáno takto: „Rodina je malá společenská skupina založená na manželství či pokrevním příbuzenství, či jinými obdobnými vztahy. Její členové (muž a žena, rodiče a děti, sourozenci, příbuzní, adoptované osoby) jsou spojeni společným soužitím, vzájemnou morální odpovědností a vzájemnou pomocí.“* (DVOŘÁČEK, 2009, s. 118).

Malá rodina je tvořena manželským párem a jeho potomky, velká rodina (velkorodina) minimálně třígeneračním společenstvím lineárních potomků. V současné době je význam rodiny hlavně mladší generací hodně podceňován. Klasický model vytěsňuje např. soužití nesezdaných párů, které vychovávají děti, svobodné matky, přibývá rozvodů, je uváděno, že každé druhé manželství se rozpadá, z čehož vyplývá soužití dětí s jedním dospělým. Z důvodů ekonomických i společenských hodně mladých lidí

rodičovství odkládá. Přesto klasický model rodiny je stále neoptimálnější prostředí pro zdravý vývoj dítěte.

2.1 Funkce rodiny

Mezi základní funkce rodiny ve vztahu ke společnosti patří:

- a) funkce biologická – zahrnuje podmínky pro biologický vývoj všech členů rodiny, sexuální vztahy mezi mužem a ženou a zejména biologickou reprodukci rodiny,*
- b) funkce ekonomická – označuje materiální zabezpečení členů rodiny, případně společnou hospodářskou činnost rodiny,*
- c) funkce výchovná – znamená zajištění komplexu všech faktorů záměrného působení (především na děti) a nabývá u současné rodiny největšího významu, jeví se nenahraditelná.*

Je zdůrazňován především význam soudržnosti rodiny zajišťující péči a ochranu jednotlivých členů. (DVOŘÁČEK, 2009, s. 119)

Jestliže rodina plní všechny funkce, je vše v pořádku, potom hovoříme o funkční rodině. Takováto rodina zajišťuje dobrý vývoj dítěte. Jsou zde dobré vzájemné vztahy, soudržnost, dobrá komunikace, sociální zázemí. V některých rodinách se vyskytují menší výchovné problémy, pak se jedná o problémové rodiny. Většinou si tyto problémy řeší rodina sama, případně za malé podpory z venčí. Pokud jde již o vážnější výchovné problémy, mluvíme o dysfunkčních rodinách. Zde je potřeba odborné pomoci a podpory prostřednictvím odborů sociálních věcí, oddělení péče o děti a rodinu při obecních úřadech. Rodina, která neplní své základní funkce a výchova dětí je vážně ohrožena, je rodina afunkční. Zde soud buď omezí rodičovská práva a povinnosti, případně rodiče zbaví těchto práv zcela. V tomto okamžiku dochází k odejmutí dětí a zajištění jejich náhradní výchovy.

„ ... do náhradní výchovy se svěřují děti s trojím typem rodinného zázemí. Rodiče se:

- *nemohou o dítě starat – jde o více či méně objektivní důvody (úmrtí, vážná choroba, rodiče jsou ve výkonu trestu)*
- *nechtějí o dítě starat – reálně se jej zřeknou nebo ho odloží (do dětského domova, k příbuzným či do nějakého jiného „záchranného hnízda“), častěji však pouze imitují péči, nemají citovou vazbu k dítěti a nenaplnují jeho základní fyziologické potřeby*
- *neumějí o dítě postarat – mají sice materiální podmínky, které jim umožňují se o dítě postarat, ale z nějakých důvodů to nedokážou a výchovu dítěte nezvládají. “ (ŠKOVIERA, 2007, s. 129)*

3 Náhradní výchova

Všechny formy náhradní výchovy se snaží vytvořit dítěti optimální prostředí, které bude uspokojovat jeho základní potřeby, a kde dítě nebude citově deprivováno.⁴

Pojmy náhradní výchova, ústavní výchova, náhradní rodinná výchova se používají jako synonyma k pojmům náhradní péče, ústavní péče, náhradní rodinná péče.

Formy náhradní výchovy:

- ústavní výchova (ústavní péče)
- náhradní rodinná výchova (náhradní rodinná péče)

3.1 Historie náhradní výchovy

Pokud se podíváme do historie náhradní rodinné výchovy, tak z různých pramenů můžeme vyčíst první zmínky o útulcích již r. 335, kdy byl zřízen útulek pro opuštěné děti v Konstantinopolu, centru východořímské říše. První nalezinec vůbec byl založen roku 787 v Miláně. Založil ho tamní arcibiskup ve svém domě. V těchto ústavech byla velice početná úmrtnost dětí. Uvádí se až kolem sedmdesáti procent. Děti strádaly nejen nedostatečnou výživou, nemocemi, špatnou hygienou, ale i psychicky. První, kdo u nás pečoval o opuštěné a osiřelé děti, byl „Vlašský špitál“. Založili ho Italové, kteří pobývali v Praze. Fungoval z dobročinnosti a svému účelu sloužil 200 let. Pokus o zřízení státní instituce byl za vlády Marie Terezie. Spolu s Josefem II. byli zastánci kolektivní výchovy sirotek v ústavech. Se vznikajícími nalezinci se začalo uvažovat, jak situaci řešit humánněji. Na konci 18. století se objevují první pěstouni. Pěstounky byly většinou ženy z chudých poměrů, které pečovaly o děti za odměnu (plat). První republika umožňovala pěstounskou péči i osvojení. Dětské domovy byly domovy záchranné a diagnostické. Děti z nich odcházely do osvojení, pěstounské péče nebo do zařízení pro „mládež úchylnou“, tak byly tehdy označovány děti, které vyžadovaly zvláštní výukovou a výchovnou péči. K delšímu pobytu byly za první republiky určeny

⁴ Deprivace – dlouhodobá frustrace základních tělesných a psychických potřeb

sirotčince. Tehdy se dělila pěstounská péče na čtyři typy. Prvním typem byla pěstounská péče nalezenecká, která navazovala na pobyt dítěte v sirotčinci. U tohoto typu svěřil ústav dítě pěstounům do určitého věku. Nejdříve to bylo do deseti let, později do šestnácti let, pak se dítě opět vracelo do ústavu. Druhým typem byla pěstounská péče řízená a kontrolovaná úřadem Okresní péče o mládež, kdy sociální pracovníci vyhledávali spolehlivé pěstouny, kteří by byli schopni zajistit řádnou výchovu. Třetím typem byla pěstounská péče v „dětských koloniích“, kdy se jednalo o několik rodin v určité obci, okrese. Okresní péče o mládež svěřila těmto rodinám děti do péče, a jelikož tyto rodiny byly v jednom místě, byla ze strany sociálních pracovníků snazší kontrola i pomoc. Posledním typem byla pěstounská péče vzniklá na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny, bez soudního jednání. V době Protektorátu Čechy a Morava klesl oficiální počet dětí v pěstounské péči. Z této doby bych připomněla pana Nicholase Wintona, který z vlastní iniciativy pomohl tehdy ohroženým dětem z židovských rodin Protektorátu Čechy a Morava. Podařilo se mu zachránit 669 dětí před transportem do koncentračních táborů tím, že jim zajistil odjezd vlakem do Velké Británie, a našel pro ně rodiny, které byly ochotny vzít si tyto děti do pěstounské péče. Významnou úlohu sehrál v této době Přemysl Pitter (1895–1976), který se po ukončení druhé světové války věnoval dětem nalezeným, ztraceným, sirotkům, a to nejen českým a židovským, ale i německým. Po válce zahájil akci „zámky“. Jednalo se o zámky Štířín, Olešovice, Kamenice, Lojovice a penzion Ládví, kde byla těmto dětem poskytnuta zdravotní, sociální a výchovná péče. Snažil se zprostředkovat se svými spolupracovníky spojení dětí s jejich rodiči nebo příbuznými. Akce „zámky“ byla ukončena v roce 1947. Po roce 1948 došlo k zásadním změnám v systému péče o děti, které nemohly vyrůstat ve vlastní rodině, odpovědnost za tyto děti přebírá stát. V roce 1950 byla pěstounská péče ve všech formách, kromě příbuzenské, zrušena a byla u nás preferována kolektivní výchova, která ovšem přinesla řadu nepříznivých zkušeností. Pozitivní změna přišla s přijetím zákona o rodině č. 94 ze dne 4. 12. 1963, kdy se opět rodina zařadila ve výchově na první místo. Došlo k zavedení nového institutu náhradní rodinné péče – „svěření do péče jiné osoby“, svým obsahem to byla pěstounská péče. Výchova rodinná je opět preferována před výchovou kolektivní. Tento zákon byl několikrát novelizován. Zájem dítěte je v tomto zákoně nade vše. V roce 1973 byl přijat zákon č. 50/1973Sb., o pěstounské péči, později

několikrát novelizován a s jeho platností byla opět obnovena již zrušená pěstounská péče.

3.2 Ústavní výchova

Pokud jde o ústavní výchovu, je dítě svěřeno do výchovy instituci. Ústavní výchovu nařizuje soud a měla by být nařízena jen v případech, kdy výchova dítěte je vážně ohrožena. Zákon o rodině č. 94/1963 Sb. uvádí, že před nařízením ústavní péče je soud povinen zkoumat, zdali dítě nelze svěřit do náhradní rodinné péče, nebo do péče v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před výchovou ústavní. Soud je povinen nejméně jednou za půl roku přezkoumat, zda důvody pro ústavní péči trvají.

Zařízení ústavní výchovy:

- kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti od 0 do 3 let
- dětské domovy pro děti od 3 let do 18 let
- dětské domovy se školou
- dětské výchovné ústavy a výchovné ústavy pro mládež
- diagnostické ústavy
- ústavy sociální péče pro děti a mládež těžce mentálně či tělesně postižené

Na ústavní výchově se podílí Ministerstvo zdravotnictví, které zřizuje pro děti od narození do jednoho roku kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti od jednoho roku do tří let. Kojenecké ústavy a dětské domovy do tří let věku jsou obvykle příspěvkové organizace obcí s rozšířenou působností, ale dohled nad nimi vykonává Ministerstvo zdravotnictví. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zřizuje dětské domovy pro děti od tří let, dětské domovy se školou, dětské výchovné ústavy pro děti s výchovnými problémy, výchovné ústavy pro mládež, diagnostické ústavy, léčebně výchovná zařízení. Účelem dětských domovů je pečovat o děti, které nemají výrazné poruchy chování. Obvykle jsou v nich umístěny děti ve věku od tří let do osmnácti let věku. Do dětského domova se rovněž umísťují nezletilé matky spolu s jejich dětmi.

Dětské domovy se školou přijímají děti s poruchami chování nebo s potřebou zvláštní výchovné péče. Výchovné ústavy pro mládež zajišťují péči o děti s uloženou ústavní výchovou starší 15 let. Jedná se o děti se závažnými poruchami chování, u kterých byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Účelem školského zařízení je předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů v chování dítěte a zmírňovat příčiny a důsledky již vzniklých poruch chování. Při výchovném ústavu se jako jeho součást zřizuje základní nebo speciální škola, případně škola střední. Diagnostické ústavy zajišťují diagnostiku dětí. Většina dětí je po nařízení ústavní výchovy umístěna v diagnostickém ústavu, který teprve rozhodne, do kterého konkrétního zařízení bude dítě umístěno. Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky zřizuje pro děti a mládež těžce mentálně či tělesně postiženou ústavu sociální péče.

Ústavní výchova, přestože poskytuje dětem velice dobré zázemí, musíme konstatovat, že život v rodině vlastní či nevlastní určitě nemůže konkurovat. I při nejlepší snaze nemohou dětské domovy, dětské domovy rodinného typu nabídnout lásku a vzor rodičů a celé široké rodiny. Materiálně děti zcela jistě nestrádají, v této oblasti jim určitě nic nechybí, možná je jim dopřáno i více než dětem v rodinách, kde například je jeden z rodičů nezaměstnaný, či rodina je zatížena finančními závazky – půjčky, hypotéky apod., ale po citové stránce jsou ochuzeny. V kolektivní ústavní péči se děti nedostanou k situacím, které přináší běžný život, jsou ochuzeny o podněty, které s sebou nese život v rodině. Děti v dětských domovech a ústavech mají vše připraveno, nemusí se v podstatě o nic starat, je o ně dokonale pečováno. Jsou mimo realitu všedního života a nejsou připraveny pro budoucí samostatný život. Dalším problémem je také omezenost pobytu věkem dítěte. Děti opouštějí dětské domovy a ústavy dosažením plnoletosti. Pokud v době dosažení plnoletosti ještě studují, mohou si pobyt prodloužit. Co ale dál, to se těmto dětem již nenabízí. V současné době je snaha řešit přechod těchto dětí do jejich samostatného života, aby se nestávalo, že skončí „na ulici“, pomocí různých projektů. Děti opouštějící ústavní výchovu patří k rizikovým skupinám společnosti. Často se ocitají v začarovaném kruhu. Nemají bydlení, nemohou najít práci, neumějí se o sebe postarat. Ročně opouští ústavní výchovu okolo 1 200 mladých lidí. Takovým projektem jsou například „Domy na půl cesty“.

Podle § 58 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů: „*Domy na půl cesty poskytují pobytové služby zpravidla pro osoby do 26 let věku, které po dosažení zletilosti opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, popřípadě pro osoby z jiných zařízení pro péči o děti a mládež... Služba obsahuje tyto základní činnosti: poskytnutí ubytování, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí.*“⁵

Služba se poskytuje za úplatu. Ve své podstatě tyto domy připravují mladé lidi postarat se sami o sebe a naučit se řešit problémy, které každodenní život přináší.

3.3 Klokánek – rodinná alternativa ústavní péče

Klokánek je nový typ profesionální rodinné péče v České republice. Patří mezi zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc upravují § 42, § 42a a § 48 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů a § 46 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

„Klokánek je projekt Fondu ohrožených dětí, jehož cílem je nabídnout dětem namísto ústavní výchovy přechodnou rodinnou péči na dobu, dokud se nemohou vrátit zpět do své rodiny, nebo dokud pro ně není nalezena trvalá náhradní rodinná péče (osvojení, pěstounská péče, svěření do výchovy třetí osoby).

Klokánky mají pověření MPSV jako zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, proto mohou přijímat děti na základě žádosti rodičů, soudního rozhodnutí (předběžné opatření nebo rozsudek), žádosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí i na základě žádosti samotného dítěte či osoby, která malé dítě nalezne opuštěné nebo v jiné krizové situaci. V těchto případech mohou děti v Klokánku zůstat i proti vůli rodičů až do té doby, než soud rozhodne o předběžném opatření. Většina přijatých dětí má stejnou

⁵ Česká republika. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*. 2006. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?page=4&idBiblio:>

anamnézu jako děti přijímané do ústavní výchovy – zanedbávání, domácí násilí, neschopnost zajistit řádnou péči, týrání, zneužívání, bytové důvody, a někdy i hospitalizace osamělého rodiče či svěřeni dítěte za účelem zajištění náhradní rodinné péče.

Klokánky mají nepřetržitý provoz, proto mohou kdykoli přijmout i novorozence, jejichž matky tají těhotenství a porodí mimo zdravotnické zařízení.

Podle § 46 odst. 2 zákona o rodině má rodinná péče v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc přednost před ústavní výchovou.

První Klokánek byl otevřen v Žatci v září 2000. V současné době již existuje šestnáct Klokánek na území celé republiky, s celkovým počtem tři sta dvacet míst. Klokánky provozujeme jednak jako klasickou rodinnou péči v bytech našich „klokaních“ tet a strýců, kteří jsou našimi zaměstnanci (tady máme 20 míst), anebo v našich objektech se služebními byty, kde o děti nepřetržitě střídavě po týdnů pečují po všech stránkách tak jako v rodině dvě stabilní tety (t.č. 300 míst). Snažíme se, aby se děti mohly co nejdříve vrátit po zlepšení situace domů, není-li to možné, aby byly svěřeny do trvalé náhradní rodinné péče příbuzných či cizích osob.

Průměrná doba pobytu dětí v Klokánku je půl roku. Kolem šedesáti procent dětí se vrací k rodičům, asi třicet procent přechází do trvalé náhradní rodinné péče. Zbývajících deset procent zahrnuje ukončení pobytu v Klokánku zletilostí či umístěním do jiného zařízení (nemocnice, psychiatrie nebo ústavní výchova.)“⁶

3.4 Formy náhradní rodinné výchovy (péče)

„Náhradní rodinná péče (dále NRP) – je forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině ...“.
(MATĚJČEK a kol., 1999, s. 31)

⁶ Fond ohrožených dětí: Klokánek. *Fond ohrožených dětí* [online]. [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.fond.cz/klokanek.htm>

Mezi základní formy náhradní rodinné výchovy (péče) patří osvojení (adopce) a pěstounská péče. Osvojení a pěstounskou péči dále dělíme do několika podskupin.

3.4.1 Osvojení

Osvojení (adopce) je v České republice nejvyšší možnou formou náhradní rodinné výchovy. Osvojení je právně zakotveno v zákoně č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Dle § 63 - § 67 tohoto zákona: *„Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský. Osvojitelé mají rodičovskou zodpovědnost při výchově dětí. O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele. K návrhu na osvojení dítěte do ciziny je osvojitel povinen připojit pravomocné rozhodnutí o souhlasu s osvojením vydaném Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí. Do knihy narození matriky se na základě pravomocného rozhodnutí soudu o osvojení запиše osvojitel, popřípadě osvojitelé. Osvojiteli se mohou stát pouze fyzické osoby, které zaručují způsobem svého života, že osvojení bude ku prospěchu dítěte i společnosti. Osvojitelem nemůže být ten, kdo nemá způsobilost k právním úkonům. Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl. Osvojit lze nezletilého, a to jen je-li mu osvojení ku prospěchu. Jako společné dítě mohou někoho osvojit jen manželé. Je-li osvojitel manželem, může osvojit jen se souhlasem druhého manžela; tohoto souhlasu není třeba, jestliže druhý manžel pozbyl způsobilost k právním úkonům nebo je-li opatření tohoto souhlasu spojeno s překážkou těžko překonatelnou. K osvojení je třeba souhlasu zákonného zástupce osvojovaného dítěte. Je-li toto dítě schopno posoudit dosah osvojení, je třeba také jeho souhlasu, ledaže by tím byl zmařen účel osvojení. K osvojení je třeba souhlasu rodiče, i když je nezletilý...“.*⁷

Osvojit lze pouze dítě tzv. právně volné. Dítě se stává právně volné:

- *jestliže jeho rodiče byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, což znamená, že tím došlo k právnímu „uvolnění“ dítěte. Tento postup přichází v úvahu zejména*

⁷ Česká republika. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*. 1963,53. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?page=5&idBiblio:>

v případech, kdy rodiče zneužívají rodičovských práv (dítě týrají, ohrožují jeho zdravý vývoj apod.) nebo závažným způsobem zanedbávají své povinnosti vůči dítěti. (MATĚJČEK a kol., 2002, s. 19)

- rodiče nebo zákonní zástupci podepsali písemný souhlas s osvojením. Tento písemný souhlas mohou dát rodiče nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Shoda zákonné lhůty na rozmyšlenou s obdobím šestinedělí zde není náhodná. Důvodem je předejít k neuváženému kroku biologických rodičů.

„... souhlas se uděluje před soudem nebo před orgánem sociálně-právní ochrany dětí (dříve oddělení péče o děti) na úřadech obcí s rozšířenou působností (městských úřadech, magistrátech). Většinou se jedná podpis souhlasu s osvojením k neurčitým (tedy v tu chvíli ještě nevybraným) žadatelům. Před soudem však lze vyslovit i souhlas s tím, aby dítě bylo osvojeno konkrétními osobami, které mohou biologičtí rodiče i sami navrhnout.“ (GABRIEL, NOVÁK, 2008, s. 43)

- jestliže rodiče neprojeví o dítě zájem. Jedná se ze strany rodičů o dlouhodobý nezájem o dítě. Rodiče se o dítě, které není v jejich péči, nezajímají, nenavštěvují ho, nemají zájem o informace o jeho zdravotním stavu a celkovém vývoji. Konečné rozhodnutí o nezájmu je vždy na zvážení soudu, který vysloví tzv. kvalifikovaný nezájem. Biologičtí rodiče mají právo se jednání soudu zúčastnit a vyjádřit se k navrhovanému nezájmu. Dle § 68 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů: *„Pokud jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte jeho rodiče, není třeba jejich souhlasu, jestliže po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě, zejména tím, že dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevují snahu upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě, nebo po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevili o dítě žádný zájem, ačkoliv jim v projevení zájmu nebránila závažná překážka...“*⁸

⁸ Česká republika. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*. 1963,53. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?page=5&idBiblio:>

Pokud dojde k podepsání souhlasu rodičů s osvojením nebo vyslovení nezájmu o dítě soudem, pak je možné dítě dát do osvojení vhodným žadatelům o zprostředkování náhradní rodinné péče. Soudního řízení o osvojení biologičtí rodiče účastníky nejsou, aby byla zaručena anonymita osvojitelů.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů rozlišuje dva druhy osvojení:

- osvojení zrušitelné, též označované jako osvojení I. stupně nebo prosté
- osvojení nezrušitelné, též označované jako osvojení II. stupně

➤ **Zrušitelné osvojení**

Zrušitelné osvojení může soud v budoucnu z důležitých důvodů na návrh osvojitele nebo osvojence zrušit. Do roku 2006 u tohoto typu osvojení se osvojitelé nezapisovali do knihy narození příslušné matriky a do rodného listu dítěte jako jeho rodiče. Od 1. 6. 2006 novelou zákona o rodině se i při osvojení zrušitelném uvádějí jména osvojitelů v rodném listě dítěte jako jeho rodičů. Vzájemná práva mezi osvojencem a původní rodinou osvojením zanikají, jestliže dojde ale ke zrušení osvojení, vzájemná práva vznikají znovu a osvojenec se vrací ke svému dřívějšímu příjmení.

➤ **Nezrušitelné osvojení**

Nezrušitelné osvojení po pravomocném rozhodnutí soudu nelze již zrušit. Osvojitelé jsou zapsáni do rodného listu dítěte na místě rodičů. V matrice se jména biologických rodičů neruší, zápis se provádí formou opravy. V případě dosažení plnoletosti má osvojenec právo nahlížet do matriky a zjistit jména svých biologických rodičů. Nezrušitelným osvojením lze osvojit jen dítě starší jednoho roku. Nezrušitelně lze po roce věku dítěte osvojit i dítě, které bylo předtím osvojeno osvojením zrušitelným. V praxi jsou novorozenci osvojováni nejprve zrušitelně a po dosažení jednoho roku věku nezrušitelně.

➤ Mezinárodní osvojení

Mezinárodní osvojení je osvojení dětí do ciziny a z ciziny. Tato forma náhradní rodinné péče se uplatňuje, pokud se nedaří najít pro dítě náhradní rodina v zemi jeho původu. Mezinárodní osvojení je upraveno Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, kterou vypracovala a přijala Haagská konference mezinárodního práva soukromého 29. 5. 1993. V České republice vstoupila tato úmluva v platnost dne 1. června 2000 a spolu se zákonem o sociálně-právní ochraně č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů, umožňuje osvojení dětí do ciziny a z ciziny. Haagská úmluva jasně stanoví postup při osvojování dítěte do zahraničí, určuje povinnosti a kompetence jednotlivých institucí, definuje právo dítěte na přednostní osvojení v zemi svého původu, zaručuje biologickým rodičům anonymitu a zásadně vylučuje jakékoliv zisky z adopcí. Zároveň nařizuje signatářským státům, aby na svém území určily jeden ústřední orgán, který bude za osvojení dětí do zahraničí odpovědný. U nás tuto funkci zprostředkovatele plní Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně. Ten přebírá do evidence žadatele o osvojení dítěte z ciziny, kteří s tím musí souhlasit, a děti, pro které se nepodařilo najít vhodné žadatele o osvojení dítěte v České republice.

3.4.2 Pěstounská péče

Pěstounská péče je druhým základním typem náhradní rodinné péče v České republice. Právně je pěstounská péče vymezena v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (ustanovení o zprostředkování pěstounské péče, o zařízení pro výkon pěstounské péče), v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů (dávky pěstounské péče).

„Pěstounská péče je zvláštní formou státem řízené a kontrolované náhradní rodinné výchovy, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali“. (MATĚJČEK a kol., 1999, s. 34-35)

Pěstounská péče, jestliže biologičtí rodiče nesouhlasí s osvojením nebo trvá-li jejich zájem o dítě, je tím nejlepším řešením. Pokud by alternativa pěstounské péče neexistovala, musely by tyto děti zůstat v ústavní péči.

Dle § 45a – § 45d zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů soud může svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě, jestliže zájem dítěte vyžaduje svěření do takové péče a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy dítěte. Dítě může být svěřeno rovněž do společné pěstounské péče manželů. Dávky pěstounské péče však náleží jen jednomu z manželů. Před rozhodnutím o svěření dítěte do pěstounské péče je soud povinen vyžádat si vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí o tom, zda ten, kdo se má stát pěstounem, je osobou vhodnou pro výkon této péče. Pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat. Pěstoun při péči o osobu dítěte vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Nemá vyživovací povinnost k dítěti a právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech. Má-li pěstoun za to, že rozhodnutí zákonného zástupce dítěte není v souladu se zájmem dítěte, může se domáhat rozhodnutí soudu. Pěstounská péče zaniká dosažením zletilosti dítěte. Pěstounskou péči může z důležitých důvodů zrušit soud, učiní tak vždy, když o to požádá pěstoun.

Pěstounskou péčí nevzniká příbuzenský vztah mezi dítětem a pěstouny a jejich příbuznými. Zákonnými zástupci jsou i nadále jeho biologičtí rodiče, jestliže nebyli rodičovské zodpovědnosti zbaveni nebo výkon jejich rodičovské zodpovědnosti nebyl pozastaven. Styk dítěte s biologickými rodiči není vyloučen, ale v některých případech může být rozhodnutím soudu omezen.

➤ **Druhy pěstounské péče**

Pěstounskou péči můžeme rozdělit podle různých kritérií. Nejčastěji se používá rozdělení na pěstounskou péči individuální a skupinovou. Tyto dvě základní formy můžeme dále dělit do několika podskupin. Z právního hlediska není žádný rozdíl mezi individuální a skupinovou pěstounskou péčí. Podstatný rozdíl je ve skladbě rodiny, kdy skupinová pěstounská péče je typická větším počtem dětí.

- 1) Individuální pěstounská péče probíhá v normální rodině, může být i neúplná.

Rozlišujeme dva typy individuální pěstounské péče:

- individuální pěstounská péče vykonávána prarodiči, či jinými příbuznými
- individuální pěstounská péče vykonávána cizími osobami, tento typ je označován jako „klasická“ pěstounská péče

- 2) Druhou formu pěstounská péče tvoří skupinová pěstounská péče, která probíhá ve zvláštních zařízeních pro ni určených. Zřizovatel zařízení pak uzavírá s pěstounem písemnou dohodu o výkonu pěstounské péče.

Rozlišujeme dva typy skupinové pěstounské péče:

- velké pěstounské rodiny, které jsou vedeny manželskými páry, obvykle bývá v péči více dětí, zde se umísťují např. společně sourozenci, v těchto rodinách bývají i vlastní biologické děti
- SOS dětské vesničky, které jsou vedeny matkou – pěstounkou

➤ **SOS dětské vesničky**

Nápad SOS dětských vesniček se zrodil po 2. světové válce v Rakousku. V poválečném období žilo v Evropě mnoho dětí, které ztratily své rodiče a mnoho žen, které přišly ve válce o své partnery. Cílem SOS dětských vesniček bylo nabídnout těmto osiřelým dětem a osamělým ženám nějaký životní směr. Děti získaly matku a s ní nový domov, ženy zase našly v péči o děti smysl svého dalšího života. První SOS dětská vesnička vznikla v roce 1949 v rakouském Imstu. V průběhu druhé poloviny 20. století potom vznikaly SOS dětské vesničky i v dalších částech světa. Dnes fungují celkem ve 132 zemích světa.

U nás se myšlenka SOS dětských vesniček objevila v druhé polovině 60. let. V roce 1968 vznikl Kruh přátel SOS dětské vesničky a byla zahájena celonárodní sbírka na výstavbu SOS dětské vesničky. První byla postavena v roce 1969 v Karlových

Varech – Doubí, v roce 1973 byla uvedena do provozu SOS vesnička ve Chvalčově a v roce 2003 byla otevřena SOS dětská vesnička v Brně – Medlánkách.

SOS dětské vesničky z pohledu českých zákonů představují zařízení pro výkon pěstounské péče. V souladu s platnými legislativními normami by měly v jedné pěstounské rodině v SOS dětských vesničkách žít minimálně čtyři děti. Konkrétní počet dětí v rodině závisí na mnoha faktorech. Maximální počet dětí v jedné pěstounské rodině by neměl s ohledem na kvalitu péče o svěřené děti překročit počet sedm. O děti se starají matky pěstounky a SOS dětské vesničky jim zajišťují veškerý potřebný servis. Je zde zajištěna odborná psychologická a pedagogická pomoc, finanční podpora na kroužky, tábory apod.

Péče v SOS dětských vesničkách je založena na čtyřech pilířích:

- Matka – každé dítě má pečujícího rodiče, SOS matka – pěstounka ovlivňuje směřování vývoje dítěte a řídí chod domácnosti, uznává a respektuje původní rodinu každého dítěte.
- Bratři a sestry – rodinné vazby se přirozeně rozvíjejí, děvčata a chlapci různého věku žijí společně jako bratři a sestry, biologičtí sourozenci jsou umístěni v jedné SOS rodině, vytváření společně s matkou – pěstounkou citové vazby.
- Dům – každá rodina vytváří vlastní domov, děti zde zažívají pocit bezpečí a sounáležitosti, dělí se o zodpovědnost, radost i trápení každodenního života.
- Vesnička – SOS rodina je součástí společnosti, SOS rodiny žijí společně, dělí se o své zkušenosti, navzájem si pomáhají, prostřednictvím své rodiny, vesničky a obce se každé dítě učí aktivní účasti na životě společnosti.

Sdružení SOS dětských vesniček je nezisková organizace, od roku 1993 je členem mezinárodní organizace SOS Kinderdorf International, která celosvětově zastřešuje činnost jednotlivých národních sdružení SOS dětských vesniček.

Sdružení SOS dětských vesniček pomáhá také mladým lidem při vstupu do samostatného života. Provozuje tzv. Komunitu mládeže v Brně, která funguje jako

zařízení následné péče pro děti z SOS dětských vesniček. Děti mají možnost po ukončení povinné školní docházky do Komunity nastoupit. Komunita je koncipována jako internát, kde je mladým lidem poskytována pedagogie – průvodci potřebná odborná péče, kde získávají nezbytné dovednosti a kompetence k pozdějšímu samostatnému životu. Na víkendy se potom vracejí ke své rodině do SOS dětské vesničky. Po ukončení studia mohou mladí lidé přejít z Komunity mládeže nebo přímo z SOS dětských vesniček do fáze tzv. polozávislého bydlení, která trvá maximálně tři roky. Zde se mladým lidem pomáhá s bydlením, hledáním zaměstnání apod. (*Zdroj: Sdružení dětských vesniček*)⁹

➤ Poručenská péče

Poručenská péče je zvláštní forma pěstounské péče. Běžně se této péči říká „poručníctví“. Tuto formu péče upravuje novela zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů platná od srpna roku 1998.

Soud ustanoví dítěti poručníka, jestliže rodiče dítěte:

- zemřeli
- byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti
- byl pozastaven výkon jejich rodičovské zodpovědnosti
- nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu

Poručník se stává zákonným zástupcem dítěte, nevzniká však mezi nimi ze zákona takový poměr, jaký je mezi rodiči a jejich dětmi. Pokud poručník péči o dítě osobně vykonává, má on i dítě nárok na stejné hmotné zabezpečení, jako by šlo o pěstounskou péči. Zákon stanoví rozsah práv a povinností poručníka k dítěti – výchova dítěte, zastupování dítěte, správa majetku dítěte místo rodičů. Výkon této funkce je pod pravidelným dohledem soudu. Poručník podává soudu zprávy o osobě poručenice,

⁹ SOS dětské vesničky. *SOS-vesničky* [online]. ©2012 VIZUS/webmaster, 2012 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.SOS-vesnicky.cz/nase-cinnost/>

zpravidla v ročních intervalech. Jakékoli rozhodnutí poručníka v podstatné věci týkající se dítěte vyžaduje schválení soudem, nikoliv biologických rodičů.

➤ **Pěstounská péče na přechodnou dobu**

Tuto formu pěstounské péče zavedla novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, platná od 1. 6. 2006.

„Jedná se o péči v takovém případě, kdy biologičtí rodiče dítěte nejsou dočasně, po určitou dobu schopni vykonávat své rodičovské povinnosti a o dítě soustavně a kvalitně pečovat, nebo když se pro dítě teprve zajišťuje dlouhodobější řešení ve formě klasické pěstounské péče či osvojení. O umístění dítěte do tohoto druhu pěstounské péče rozhoduje stejně jako u ostatních typů pěstounství soud.

Smyslem pěstounské péče na přechodnou dobu by tedy mělo být především:

- *pomoci dětem a mladým lidem v nouzi, podpořit je při uspokojivém překlenutí období rozhodování o jejich dalším osudu, usnadnit jim zvládnutí situace, když se ocitnou náhle mimo domov, a podobně,*
- *poskytnout rodičům čas na vyřešení osobních problémů či vztahů,*
- *diagnostika, terapie a prognóza dalšího vývoje dítěte.“ (GABRIEL, NOVÁK, 2008, s. 54)*

Jednou za tři měsíce musí soud přezkoumávat, zda důvody trvají. U této formy se předpokládá, že se dítě vrátí po určité době do své původní rodiny, popřípadě bude svěřeno do jiné formy náhradní rodinné péče. Pěstoun zde pečuje o dítě a společně s orgánem sociálně-právní ochrany a biologickými rodiči dítěte napomáhá k tomu, aby dítě mohlo být umístěno zpět do jeho rodiny.

Výkon pěstounské péče na přechodnou dobu klade na uchazeče opravdu vysoké požadavky. Neustále je třeba brát v úvahu, že se jedná o přechodné období, které je časově omezeno. Je to pěstounství po určitou dobu, dočasně a přechodně. Psychologové se shodují, že adepti na přechodné pěstounství musejí být schopni umět dávat dítěti

citovou náklonnost, ale zároveň ji musí poskytovat velice obezřetně, s určitým odstupem, aby citová vazba nebyla příliš hluboká, jelikož lze předpokládat brzké, často trvalé odloučení. Nejsem si jista, zda toto je vůbec možné, protože cítím, jak je známo, poroučet se nedá. Profesionální pěstoun by to měl u sebe zvládnout, ale v dítěti, pokud tam bude kladná citová zpětná vazba, určitě to stopy na duši zanechá.

➤ **Dávky pěstounské péče**

Pěstounům jsou určeny dávky státní sociální podpory, tzv. dávky pěstounské péče. Výše těchto dávek je přiznána v různé výši, která je odvislá od počtu dětí, a dále se také liší, jestliže pěstouni se starají o dítě dlouhodobě těžce zdravotně postižené. Aby se předešlo tomu, že lidé si budou brát děti do pěstounské péče jen z důvodů finančních, provádí se před rozhodnutím o zařazení do evidence žadatelů o náhradní rodinnou péči jejich odborné posouzení. Dávky pěstounské péče jsou čtyři a jsou určeny ke krytí nákladů svěřených dětí, na odměnu pěstouna a další náklady spojené s touto péčí. Kromě dávek pěstounské péče náleží dítěti i pěstounovi i další dávky státní sociální podpory, jako jsou např. rodičovský příspěvek, přídavek na dítě apod.

Rozlišujeme tyto dávky pěstounské péče:

- 1) Příspěvek na úhradu potřeb dítěte – představuje nárok dítěte svěřeného do pěstounské péče. Příspěvek se poskytuje do dosažení zletilosti dítěte nebo nejdéle do 26 let, jestliže jde o nezaopatřené dítě, které žije ve společné domácnosti s osobou, která byla do dosažení zletilosti jeho pěstounem. Výše příspěvku na úhradu potřeb nezaopatřeného dítěte činí 2,30 násobek životního minima dítěte. V případě zdravotně postiženého dítěte se koeficient, kterým se násobí životní minimum dítěte, zvyšuje úměrně stupni postižení. Výše příspěvku pro zaopatřené nezletilé dítě se stanoví jako součin částky životního minima dítěte a koeficientu 1,40 (viz tab. č. 1)

Tabulka 3.1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte (Zdroj: MPSV ČR)¹⁰

Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte podle věku a zdravotního stavu dítěte v pěstounské péči měsíčně v Kč				
Nezaopatřené dítě ve věku	zdravé dítě	ve stupni závislosti I	ve stupni závislosti II	ve stupni závislosti III nebo IV
	koeficient 2,30	koeficient 2,35	koeficient 2,90	koeficient 3,10
do 6 let	4 002	4 089	5 046	5 394
Od 6 do 15 let	4 922	5 029	6 206	6 634
Od 15 do 26 let	5 635	5 758	7 105	7 595

- 2) Odměna pěstouna – společenské uznání osobě pečující o cizí dítě v pěstounské péči. Výše odměny činí součin životního minima jednotlivce a koeficientu 1,0 za každé svěřené dítě, tj. 3 410 Kč měsíčně za jedno dítě. Na odměnu pěstouna ve zvláštních případech má nárok pěstoun, který pečuje alespoň o 3 svěřené děti nebo alespoň o jedno svěřené dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II., III., IV. Odměna pěstouna ve zvláštních případech za kalendářní měsíc činí součin částky životního minima jednotlivce a koeficientu 5,5. Za každé další dítě v pěstounské péči se odměna pěstouna zvyšuje 0,5 životního minima jednotlivce za každé svěřené dítě a o 0,75 životního minima jednotlivce, jde-li o další dítě se stupněm závislosti II., III., IV. (viz tab. č. 2). Odměna pěstouna ve zvláštních případech náleží, jen jestliže pěstoun není po celý kalendářní měsíc výdělečně činný. Tato odměna se pro účely zdravotního pojištění, pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti posuzuje jako plat.

¹⁰ Státní sociální podpora: dávky pěstounské péče. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. MPSV odbor 21, poslední změna 13. 1. 2012 [cit. 2012-04-03]. Dostupné z: http://www.portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/pestounska_pece

Tabulka 3.2 Odměna pěstouna (Zdroj: MPSV ČR)¹¹

Počet dětí v pěstounské péči	Výše odměny pěstouna v Kč měsíčně
1	3 410
2	6 820
3 nebo 1 závislé na pomoci jiné osoby ve stupni II., III., IV.	18 755
4	17 193

- 3) Příspěvek při převzetí dítěte – účelem tohoto příspěvku je přispět na nákup potřebných věcí pro dítě přicházející do náhradní rodinné péče. Výše příspěvku je stanovena pevnými částkami podle věku dítěte (viz tab. č. 3)

Tabulka 3.3 Příspěvek při převzetí dítěte (Zdroj: MPSV ČR)

Věk dítěte	Příspěvek při převzetí dítěte v Kč
do 6 let	8 000
6-15 let	9 000
15-26 let	10 000

- 4) Příspěvek na zakoupení motorového vozidla – tento příspěvek náleží pěstounovi, který má v pěstounské péči nejméně čtyři děti. Podmínkou nároku dále je, že vozidlo nesmí pěstoun používat pro výdělečnou činnost. Příspěvek je

¹¹ Státní sociální podpora: dávky pěstounské péče. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. MPSV odbor 21, poslední změna 13. 1. 2012 [cit. 2012-04-03]. Dostupné z: http://www.portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/pestounska_pece

poskytován ve výši 70 % pořizovací ceny vozidla, resp. ceny opravy vozidla, nejvýše však 100 000 Kč. (Zdroj: MPSV ČR)¹²

➤ Hostitelská péče

Hostitelská péče není zakotvena v žádném zákoně. Tímto pojmem označujeme pobyt dítěte z ústavu u jiných osob než rodičů.

Hostitelskou péči umožňuje od 1. 4. 2000 § 30 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů:

„§30 (1) Ústavní zařízení může jen po předchozím písemném souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou působností povolit dítěti, kterému byla nařízena ústavní výchova, pobyt u rodičů, popřípadě jiných fyzických osob, a to nejvýše v rozsahu 14 kalendářních dnů při jednom pobytu. Tato doba může být prodloužena na základě písemného souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Bylo-li dítě umístěno v takovém ústavním zařízení na základě žádosti rodičů nebo jiných zákonných zástupců, je možno povolit takový pobyt u jiných fyzických osob jen po předchozím písemném souhlasu rodičů nebo jiných zákonných zástupců, pokud získání tohoto souhlasu nebrání vážná překážka.

§30 (5) Je-li místo trvalého pobytu dítěte odlišné od místa trvalého pobytu rodičů nebo jiných fyzických osob, u nichž má dítě pobývat, může obecní úřad obce s rozšířenou působností vydat písemný souhlas podle odstavce 1 jen na základě vyjádření jiného příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností [§ 61 odst. 3 písm. c)].“¹³

Hostitelská péče je vhodná především pro děti, které již dokážou pochopit, že se bude jednat pouze o dočasné pobyty – víkendy, svátky, prázdniny apod. Děti tak mají šanci

¹² Státní sociální podpora: dávky pěstounské péče. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. MPSV odbor 21, poslední změna 13. 1. 2012 [cit. 2012-04-03]. Dostupné z: http://www.portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/pestounska_pece

¹³ Česká republika. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*. 1999. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?page=2&idBiblio:>

poznat, jak se žije v normální rodině, získat daleko více podnětů, než kdyby pobývaly pouze v ústavní výchově. Hostitelská péče je např. vhodná u dětí zdravotně handicapovaných, výchovně problémových, kdy žadatelé o pěstounství nebo osvojení si prostřednictvím této péče ověří, zda danou výchovu takovýchto dětí zvládnou.

Žádný zákon tedy neurčuje, jaké podmínky musí žadatel o hostitelskou péči splňovat, záleží na obecním úřadu obce s rozšířenou působností, jaká kritéria si v konkrétních případech stanoví. Samozřejmě je nutné, aby žadatelé dávali záruku řádné péče o dítě. Obvykle se provádí sociální šetření, je požadován výpis z rejstříku trestů a je umožněno v rámci zhodnocení vhodnosti požádat o psychologické vyšetření žadatelů.

Péči o dítě plně hradí žadatelé o hostitelskou péči z vlastních zdrojů.

4 Zprostředkování náhradní rodinné péče

Problematiku zprostředkování náhradní rodinné péče upravuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Řízení ve věci rozhodování probíhá v režimu správního řízení, pokud není v zákoně č. 359/1999 Sb. stanoveno jinak.

Pojem zprostředkování osvojení a pěstounské péče vysvětluje a upravuje § 19a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně- právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů:

„§ 19a

(1) Zprostředkování osvojení a pěstounské péče spočívá

- a) ve vyhledávání dětí uvedených v § 2 odst. 2 vhodných k osvojení nebo ke svěřeni do pěstounské péče,*
- b) ve vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny,*
- c) v odborné přípravě fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny,*
- d) ve výběru určité fyzické osoby vhodné stát se osvojitelem nebo pěstounem určitého dítěte, jemuž se osvojení nebo pěstounská péče zprostředkovává, a v zajištění osobního seznámení se dítěte s touto osobou.“*

Podle § 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů mohou zprostředkování provádět pouze orgány sociálně-právní ochrany:

„§ 4

(1) Sociálně-právní ochranu zajišťují orgány sociálně-právní ochrany, jimiž jsou

- a) krajské úřady,*
- b) obecní úřady obcí s rozšířenou působností,*
- c) obecní úřady,*
- d) ministerstvo,*
- e) Úřad.“¹⁴*

¹⁴ Česká republika. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*. 1999. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?page=2&idBiblio:>

4.1 Žadatelé

Každý, kdo se rozhodne ať už o osvojení nebo pěstounskou péči, měl by k tomuto kroku přistupovat velice zodpovědně, měl by zvážit všechna pro a proti, ujasnit si, proč vlastně dítě chce. Odpovědět si na otázky typu co od dítěte očekávám, co mu hodlám poskytnout, co hodlám obětovat s příchodem dítěte do rodiny, zda dítě zvládnou fyzicky, psychicky, jak se postavím k nástrahám, které s sebou osvojení nebo pěstounská péče nese apod., jelikož dítě je lidská bytost, není to věc, kterou bychom mohli vrátit, kdy se nám zachce. Samozřejmě, že člověk hledá odpovědi na různé varianty, které mohou nastat, ale stoprocentně se připravit nemůže nikdy.

4.2 Žádost a zařazení do evidence žadatelů o náhradní rodinnou péči

Pokud se žadatelé rozhodnou pro některou z forem náhradní rodinné péče, musí se obrátit v místě trvalého pobytu na příslušný úřad obce s rozšířenou působností – městský úřad, na pracoviště sociálně-právní ochrany dětí odboru sociálních věcí, který žádosti přijímá. Zde se žadateli provede sociální pracovnice úvodní pohovor o motivaci a o představách o dítěti, předá jim potřebné formuláře k vyřízení žádosti o zprostředkování náhradní rodinné péče. Všechny vyplněné formuláře a doklady připojené k žádosti se stanou základem jejich spisové dokumentace. Zákonem nejsou stanoveny jednotné formuláře žádosti, každý úřad má vytvořeny své. Nemůže však odmítnout přijetí žádosti, která není podána na formuláři příslušného úřadu. Sociální pracovnice provází žadatele po celou dobu procesu zprostředkování, u osvojení dítěte až do doby soudního rozhodnutí, v případě pěstounské péče provází žadatele po celou dobu trvání pěstounské péče.

Dle § 21, odst. 5, zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů jsou žadatelé povinni předložit tyto doklady:

„(5) Obecní úřad obce s rozšířenou působností vede spisovou dokumentaci o žadateli; spisová dokumentace obsahuje

- a) žádost, v níž jsou obsaženy žadatelovy osobní údaje, jimiž jsou jméno, popřípadě jména, příjmení, datum narození a místo trvalého pobytu;
- b) doklad o státním občanství nebo o povolení k trvalému pobytu na území České republiky nebo o hlášení k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 365 dnů podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky;
- c) opis z evidence Rejstříku trestů vyžádaný obecním úřadem obce s rozšířenou působností; žádost o vydání opisu z evidence Rejstříku trestů a opis z evidence Rejstříku trestů se předávají v elektronické podobě, a to způsobem umožňujícím dálkový přístup;
- d) zprávu o zdravotním stavu předloženou žadatelem;
- e) údaje o ekonomických a sociálních poměrech;
- f) písemné vyjádření žadatele, zda
1. souhlasí s tím, aby po uplynutí lhůty uvedené v § 23 odst. 3 byl zařazen také do evidence Úřadu pro zprostředkování osvojení dětí z ciziny,
 2. žádá výlučně o osvojení dítěte z ciziny;
- g) písemný souhlas s tím, že orgán sociálně-právní ochrany zprostředkující osvojení nebo pěstounskou péči je oprávněn
1. zjišťovat další údaje potřebné pro zprostředkování, zejména o tom, zda způsobem života bude žadatel zajišťovat pro dítě vhodné výchovné prostředí,
 2. kdykoliv zjistit, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností uvedených ve spisové dokumentaci;
- h) písemný souhlas s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny;
- i) stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností k žádosti o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče;
- j) stanovisko zřizovatele zařízení pro výkon pěstounské péče (§ 44), vyžadované obecním úřadem obce s rozšířenou působností, podává-li žádost o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování pěstounské péče fyzická osoba, která vykonává pěstounskou péči v zařízení pro výkon pěstounské péče.

(6) Obecní úřad obce s rozšířenou působností postupuje kopii spisové dokumentace o dítěti uvedeném v § 19a odst. 1 a spisové dokumentace o žadateli neprodleně krajskému úřadu.“¹⁵

Krajský úřad vytváří evidenci dětí i evidenci žadatelů. Posuzuje vhodnost žadatelů a rozhoduje o zařazení žadatele o osvojení nebo o svěřením dítěte do pěstounské péče do evidence žadatelů o náhradní rodinnou péči. Krajský úřad provede posouzení zdravotního stavu žadatelů posudkovým lékařem. Posuzuje se, zda duševní, tělesný a smyslový stav žadatele není překážkou dlouhodobé péče o dítě. Dále krajský úřad zajistí žadatelům absolvování přípravy na přijetí dítěte. Přípravu absolvují všichni žadatelé o osvojení nebo o svěřením dítěte do pěstounské péče bez ohledu na to, zda budou, či nebudou do evidence vhodných uchazečů o náhradní rodinnou péči zařazeni. Důvodem, proč se zařazuje příprava ještě před rozhodnutím o zařazení do evidence žadatelů o náhradní rodinnou péči, je možnost žadatele si ještě dodatečně vlastně uvědomit, co vše přijetí cizího dítěte obnáší, zvážit své možnosti a schopnosti, popřípadě vzít svoji žádost zpět, či upravit v žádosti své požadavky na dítě. Žádost lze v průběhu jejího vyřizování kdykoliv podle situace žadatele písemně přerušit, nebo zrušit.

Podle Metodického doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče cílem příprav je:

- 1. poskytnout žadatelům přístupnou a pozitivní formou dostatek odborných informací o specifikách náhradní rodinné péče,*
- 2. umožnit žadatelům utvářet si konkrétní představu o budoucím fungování jejich rodiny v souvislosti s příchodem „nevlastního“ dítěte,*
- 3. získat kvalifikované informace o žadatelích, jejich chování a prožívání a vyhodnotit je ve vztahu k možnému přijetí dítěte.*

¹⁵ Česká republika. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*. 1999. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?page=2&idBiblio>:

Základní témata příprav:

- *charakteristika dětí v náhradní rodinné péči,*
- *specifika péče o děti v náhradní rodinné péči,*
- *péče o děti se speciálními potřebami (chronické či závažné onemocnění, poruchy chování),*
- *zátěž v biologické rodině (závislost, onemocnění, sociální vyloučení),*
- *sociálně-právní témata náhradní rodinné péče,*
- *zprostředkování náhradní rodinné péče, soudní jednání,*
- *psychologie dětí v náhradní rodinné péči (vývojová psychologie, identita dítěte),*
- *prožívání dětí (deprivace a její důsledky),*
- *role náhradního rodiče v životě dítěte,*
- *biologická rodina dítěte v náhradní rodinné péči (význam udržení kontaktu a pozitivního obrazu),*
- *řešení krizových situací,*
- *vlastní děti a rodina žadatelů, práce s historií dítěte,*
- *péče o etnicky odlišné děti,*
- *péče o sourozenecké skupiny,*
- *péče o dospívající děti,*
- *ochota spolupracovat a vyhledat odbornou pomoc,*
- *je možné využít i spolupráci s kojeneckým ústavem či jiným zařízením v kraji (návštěva žadatelů).¹⁶*

Rozsah a odborné zajištění přípravy jsou čistě v kompetenci krajského úřadu.

Po ukončení přípravy následuje psychologické vyšetření, kde se posuzuje psychický stav žadatele, charakteristika osobnosti, předpoklad vychovávat dítě, motivace, rodinné vztahy, prostředí, popřípadě další skutečnosti. Cílem psychologického vyšetření by mělo být také odborně zhodnotit, pro jaké dítě by byli daní žadatelé nejvhodnější.

¹⁶ Rodina a ochrana práv dětí: sociálně-právní ochrana dětí. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. Poslední změna 26. 7. 2010 [cit. 2012-04-03]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7271/metodicke_doporuceni_MPSV_c-7.pdf

Jestliže žadatelé o zprostředkování náhradní rodinné péče mají vlastní děti, je nutné posoudit s ohledem na jejich věk také je.

Na základě odborného posouzení vydá krajský úřad rozhodnutí o zařazení nebo nezařazení do evidence žadatelů o náhradní rodinnou péči. Proti zamítavému rozhodnutí je možné podat do lhůty uvedené v poučení rozhodnutí odvolání. Odvolání se podává ke krajskému úřadu, který předá kompletní spisovou dokumentaci žadatele se svým vyjádřením k dané věci Ministerstvu práce a sociálních věcí ČR. Na základě vlastního přezkoušení ministerstvo zamítavé rozhodnutí krajského úřadu potvrdí, případně rozhodne o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče.

Evidence žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče, jak již bylo uvedeno, vedou krajské úřady, celostátní evidenci vede Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. Do celostátní evidence se žadatelé zařazují, pokud příslušný krajský úřad nezprostředkuje zvolený druh náhradní rodinné péče do tří let od zařazení do evidence žadatelů. Ministerstvo také vede evidenci dětí obtížně umístitelných, které se nepodaří do tří měsíců umístit v rámci kraje. Pokud se ani ministerstvu nepodaří zprostředkovat osvojení nebo pěstounskou péči po dobu dalších tří měsíců od zařazení dítěte do evidence dětí nebo do dalších šesti měsíců od zařazení žadatele do evidence žadatelů vedené ministerstvem, postoupí ministerstvo kopie potřebných údajů v případě souhlasu Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně ke zprostředkování náhradní rodinné péče v cizině.

4.3 Evidence žadatelů o náhradní rodinnou péči a konkrétní dítě, děti

Při zprostředkování náhradní rodinné péče vždy musíme mít na paměti především zájem dítěte. Proto se hledá pro konkrétní dítě nejvhodnější rodina, žadatel. Nikdy tomu není naopak, nehledáme vhodné dítě pro žadatele. Čekací doba samozřejmě závisí na požadavcích žadatele na dítě. Pokud jsou žadatelé ochotni přijmout dítě jiného etnika či dítě zdravotně nějakým způsobem handicapované, je čekací doba zpravidla kratší.

4.3.1 Poradní sbor

Pro účely zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče zřizuje podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů hejtman kraje poradní sbor, který doporučuje výběr vhodných žadatelů pro konkrétní dítě.

Dle § 38a a 38b, zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů:

§ 38a

(1) Hejtman kraje zřizuje pro účely zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče jako zvláštní orgán kraje poradní sbor. Poradní sbor doporučuje pro určité dítě vedené v evidenci krajského úřadu podle § 22 odst. 2 vhodné žadatele vedené krajským úřadem nebo ministerstvem v evidenci žadatelů.

(2) Hejtman kraje jmenuje a odvolává předsedu poradního sboru, jeho zástupce a ostatní členy poradního sboru. Tajemníkem poradního sboru je zaměstnanec kraje zařazený do krajského úřadu, který vykonává činnost na úseku sociálně-právní ochrany. Tajemník je členem poradního sboru. U předsedy poradního sboru se nevyžaduje prokazování zvláštní odborné způsobilosti v oblasti sociálně-právní ochrany.

(3) Poradní sbor tvoří odborníci působící v oblasti sociálně-právní ochrany. Zejména jde o odborníky z oboru pediatrie, psychologie, pedagogiky, zástupce školských, zdravotnických nebo sociálních zařízení pro výkon ústavní výchovy, zaměstnance krajského úřadu a obecního úřadu obcí s rozšířenou působností zařazené na úseku sociálně-právní ochrany. Poradní sbor má nejméně 5 členů. Pro jednání poradního sboru a způsob usnášení platí § 38 odst. 4 a 5 obdobně.

(4) Poradní sbor se schází neprodleně poté, co krajský úřad zjistí vhodného žadatele pro určité dítě.

(5) Pro účast členů na jednání poradního sboru a stanovení náhrad platí § 38 odst. 7 obdobně s tím, že náhradu jízdních výdajů a náhradu ušlého výdělku vyplácí krajský úřad.

§ 38b

(1) Ministr práce a sociálních věcí zřizuje pro účely zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče poradní sbor. Poradní sbor doporučuje pro určité dítě vedené

v evidenci ministerstva podle § 23 vhodné žadatele vedené v evidenci žadatelů podle § 23. Poradní sbor má nejméně 5 členů a je usnášení schopný, jestliže je přítomna nadpoloviční většina členů.¹⁷

Pokud krajský úřad nebo ministerstvo vytipuje vhodného žadatele, popřípadě více žadatelů z řad evidence žadatelů náhradní rodinné péče pro konkrétní dítě, neprodleně se schází poradní sbor, aby rozhodl o případné vhodnosti.

4.3.2 Převzetí dítěte

O rozhodnutí poradního sboru o vhodnosti žadatele ke konkrétnímu dítěti je kontaktována sociální pracovnice, která daného žadatele, jak již bylo uvedeno, provází celým procesem náhradní rodinné péče. Sociální pracovnice se spojí s žadatelem a vyzve ho k návštěvě příslušného krajského úřadu, který ho seznámí s veškerými dostupnými informacemi o daném dítěti. Pokud se žadatel po zvážení všech informací, které získal na krajském úřadě, rozhodne dítě navštívit, obdrží zde písemné potvrzení o vhodnosti, na základě kterého je žadateli umožněno seznámit se s dítětem osobně. Následuje čas na zvážení všech okolností přijmout dítě. Pokud se vztahy oboustranně zdárně vyvíjejí, může být dítě předáno do rodiny.

Žadatel má 30 dnů od obdržení písemného rozhodnutí o vhodnosti na podání žádosti o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů nebo do péče budoucích pěstounů, tzv. péče předadopční, či předpěstounské. Jedná se o zkušební péči. Žádost se podává na obci s rozšířenou působností, která má případ žadatele na starosti. Tato zkušební péče budoucích osvojitelů, pěstounů musí ze zákona trvat minimálně tři měsíce. Teprve po uplynutí této lhůty může soud rozhodnout o svěření dítěte. Samozřejmě celou dobu zkušební péče tuto rodinu sleduje sociální pracovník z příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který společně s psychologem dává soudu zprávu o dané rodině.

¹⁷ Česká republika. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*. 1999. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?page=2&idBiblio>:

Celý proces zprostředkování náhradní rodinné péče končí soudním rozhodnutím o svěření dítěte do osvojení nebo pěstounské péče. Nesmíme zapomenout, že pěstounské rodiny jsou i nadále po celou dobu trvání této péče navštěvovány a sledovány sociální pracovníci.

5 Náhradní rodinná péče – „Matějčkovovo desatero“

Teoretickou část bakalářské práce na téma „Náhradní rodinná výchova“ bych chtěla zakončit poznatky a zkušenostmi, které prof. PhDr. Zdeněk Matějček (1922-2004), mezinárodně uznávaný odborník v oblasti dětské a vývojové psychologie, zabývající se podrobně problematikou náhradní rodinné péče, sestavil do jakéhosi desatera.

„... adoptivním rodičům, pěstounům a všem ostatním v náhradní rodinné péči by mělo být nikoli přímým návodem, nýbrž aspoň inspiračním vodítkem k porozumění sobě a svému postavení.

- 1. Nebojme se přijmout své „náhradní“ rodičovství! Slovo „náhradní“ tu neznamená něco podřadného, naopak znamená pomoc dítěti tam, kde je jí nejvíce potřeba. Důraz je na slovu „rodičovství“. To je skutečné a pravé, jestliže jsme jednou dítě za své přijali – a jestliže jsme je přijali takové, jaké je, tzn. bez předsudků a bez podmínek. Psychologické rodičovství je povýšeno nad pouhé biologické zplození dítěte.*
- 2. Nebojme se o lásku dítěte! Neexistuje něco jako tzv. hlas krve. Prokázalo se v mnoha výzkumech, že dítě za matku a otce přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají. Pouhé potvrzení z porodnice tady zdaleka nestačí. Vzájemný vztah mezi rodiči a dítětem se vytváří soužitím čili sdílením života.*
- 3. Nebojme se práce na sobě samých! Je pravda, že vlastní pokrevní rodiče mají snazší cestu k porozumění dítěti v jeho individualitě a jedinečnosti. Adoptivní rodiče a ostatní vychovatelé v náhradní rodinné péči se k tomuto porozumění musí propracovat. Dítě je tajemstvím, které teprve postupně odhalují. Nedočkavost a netrpělivost jakožto následek dlouhodobého neuspokojení potřeby rodičovství jsou jim v tom spíše překážkou než pomocí ...*
- 4. Zatajená pravda je v lidských vztazích nebezpečná. Nový svazek nemůže pojistit sebelepší zákon, nýbrž pravda! Náš zákon o rodině vychází adoptivnímu svazku dalekosáhle vstříc. Poskytuje mu vnější ochranu. Vnitřní ochranu mu však mohou zajistit jen rodiče sami ...*
- 5. Dítě má o sobě vědět víc, než vědí ostatní. To proto, aby nebylo zaskočeno informacemi, kterým nerozumí a které mohou neblaze poznamenat jeho vztah*

k rodinným vychovatelům. Jeho identita dítěte v náhradní rodinné péči má být jasná, čistá, spolehlivá ...

- 6. Nestačí sdělit, je třeba sdílet! Nečekat, až se bude dítě ptát, ale začít při vhodné příležitosti sami! ... Je dobře, když se dítě o svém postavení dovídá postupně, s dalšími a dalšími podrobnostmi, a to už v předškolním věku, kdy takovéto informace zpravidla přijímá bez problému jako „zajímavost života“. Rozhodně by o sobě mělo vědět všechno podstatné dříve, než vstoupí do školy ...*
- 7. Dítě není z nás, ale je naše. Nemusíme se bát nepříznivé heredit¹⁸, ale musíme počítat s tím, že některé povahové rysy dítěte, jeho sklony, úroveň jeho intelektových schopností i rozložení a výkonnost jednotlivých jeho mentálních funkcí jsou vždy do určité míry dědictvím po předcích ...*
- 8. S horším počítejme, lepším se dejme překvapit. Tato poučka platí ostatně všude tam, kde rodiče, ať vlastní, nebo nevlastní, přijímají s dítětem něco neznámého, což je vlastně vždy. Přepjatá očekávání, nadnesené ideály, které do dítěte vkládáme, jsou stejně nebezpečné jako určitá zaslíbení, jež by dítě podle našeho přání mělo splnit ...*
- 9. O vlastních rodičích dítěte jen to dobré! K identitě dítěte patří vědomí o vlastním původu, a tedy i vědomí o vlastních rodičích ...*
- 10. Otevřené rodinné společenství! Rodiny přijímají „cizí“ dítě do své péče, jako ostatně vůbec všechny rodiny, které se něčím výrazně vymykají z běžné společenské konvence, mívají tendenci izolovat se a vytvářet si obranné a ochranné mechanismy. Jako by očekávaly útok zvenčí, už předem proti němu stavějí své vnitřní hradby. Taková tendence samozřejmě neprospívá nikomu a nejméně ovšem dítěti ...“ (MATĚJČEK a kol., 1999, s. 93-97)*

¹⁸ Heredita - dědičnost

6 Život rodin s dětmi v náhradní rodinné péči

V druhé části bakalářské práce bych chtěla přiblížit život s dětmi v náhradní rodinné péči. Cílem této části je analyzovat problémy, které s sebou náhradní rodinná výchova nese. Ukázat, že náhradní rodinná výchova není jednoduchá záležitost, a každý by měl zvážit klady a zápory před tímto důležitým životním krokem.

Prvotní myšlenka, jak se zhostit šetření života s dětmi v náhradní rodinné péči, byla myšlenka uskutečnit šetření dotazníkovou formou. Bohužel se mi nepodařilo shromáždit dostatečný počet respondentů. Oslovila jsem elektronickou formou různé organizace, sdružení, kde se setkávají rodiče s dětmi v náhradní rodinné péči, ale z velkého počtu oslovených se mi vrátily vyplněné pouze tři dotazníky, což je pro dotazníkovou formu výzkumu vzorek nedostatečný. Na mou prosbu o spolupráci mi přišly i některé ne zrovna pro mne příjemné odpovědi. Přemýšlela jsem, proč některé maminky reagovaly na můj dotazník, který byl sestaven na základě poznatků získaných studiem tématu náhradní rodinné péče tak, jak reagovaly. Myslím, že tyto rodiny mají určitě nějaký problém, možná jsou jenom vyhořelé, ale určitě by si měly umět přiznat, co je trápí, popřípadě vyhledat odborníka, protože pro děti je pohodové rodinné prostředí to nejdůležitější.

Jak jsem již uvedla, z dotazníkového šetření se mi vrátily pouze tři dotazníky. Na dotazníky mi odpověděly dvě rodiny, které mají děti v pěstounské péči a jedna rodina, která si dítě osvojila. Ze všech třech dotazníků, které uvádím v příloze č. 1, vyplynula dobrá spolupráce s příslušnými odděleními sociálně-právní ochrany dětí odboru sociálních věcí, dobrá informovanost, která byla získána jednak od příslušných úřadů, dále z odborné literatury, internetu, osobního setkání s rodiči, kteří již dítě v náhradní rodinné péči mají apod.

Z uvedených informací je zřejmé, že pokud do rodiny přijde dítě zdravé, bez vážnějších problémů, život v takovéto rodině je obdobný jako v rodině biologické. (dotazník č. 1 a č. 2). Rodiny nemusí řešit návštěvy specialistů, odborníků. Nemají problémy s umístěním dětí do mateřských, základních škol apod. V obou případech (dotazník č. 1 a č. 2) mají děti ještě příliš malé (16 měsíců a 3 roky) a dosud se u nich žádné

závažnější zdravotní ani jiné problémy neprojevovaly. Přesto i v dotazníku č. 2 rodiče uvádí, že zpočátku to byla psychická zátěž pro rodinu.

Poněkud s většími problémy se potýkala a stále potýká náhradní rodina s již dospělým synem v pěstounské péči (dotazník č. 3), u kterého se projevovaly závažné zdravotní problémy až později – noční pomočování, epilepsie, psychomotorická retardace atd. Jak velký tlak na rodinu byl vyvíjen, je patrné z rozpadu rodiny, kdy otec po roce a půl od rodiny odešel. I přes velké problémy by dítě nikdy matka nevrátila.

Důvody, které vedly rodiny k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče, byly jednak pomoci dítěti k normálnímu životu a za druhé nemožnost mít dítě vlastní.

Jelikož cílem této bakalářské práce je dotknout se problémů, se kterými se náhradní rodiny setkávají, nejsou tyto tři dotazníky, kde problémy se vyskytly pouze v jednom z nich, dostačujícím vzorkem. Z tohoto důvodu bylo nutné tento vzorek doplnit o komplexnější informace, které nám více přiblíží život dětí v náhradních rodinách.

Komplexnějším vzorkem, který vychází ze sledování rodin v časovém rozmezí deseti let, jsou příběhy náhradních rodin v knize Hany Soukupové „Prožívat několik životů“. Příběhy podávají plastičtější obraz života v pěstounských rodinách. Rozsáhlost příběhů je dána jednak časovým úsekem, ve kterém se život těchto rodin monitoruje, a jednak počtem dětí, které jednotlivé rodiny přijaly. Právě ovšem tato obšírnost poskytuje velice cenné informace, které by se mně samotné získat nepodařilo.

6.1 Prožívat několik životů

Při studiu literatury o náhradní rodinné péči se mi dostala do rukou kniha od autorky Hany Soukupové „*Prožívat několik životů*“, která byla poprvé vydána v roce 2000. Jedná se o autentické příběhy z pěstounských rodin. K osudům těchto rodin se autorka vrátila zhruba o deset let později, aby zachytila jejich určitou životní etapu. Kniha byla nově vydána v roce 2008 a byl jí ponechán stejný název i předmluva od profesora Zdeňka Matějčka.

Kniha popisuje osudy devíti vybraných pěstounských rodin, se kterými autorka vedla rozhovory a které pak přepsala do textu knihy. O náročnosti náhradní rodinné péče mluví postřeh autorky: *„Chtěli jsme zachytit životní etapu, která byla pro mnohé pěstouny ještě těžší než samotné začátky. Děti, které jsme při první návštěvě poznali jako malé školáky, vyrostly a šly svou cestou – a ne vždycky to byla cesta přímá. Při rozhovorech jsem tentokrát cítila, jak jsou pěstouni unaveni, jak se jejich ohromná energie a optimismus s léty vytratily.“* (SOUKUPOVÁ, 2008, s. 7)

Pro praktickou část bakalářské práce, po těžkostech se získáním respondentů, jak jsem již uvedla, jsem si vybrala autentické příběhy tří pěstounských rodin právě z této knihy, na kterých bych chtěla upozornit na nejčastější těžkosti náhradní rodinné péče.

6.2 Rodina č. 1

➤ Polovina 90. let

„Když jsme žádali o pěstounskou péči, chtěli jsme děti malé, tak do šesti let, protože jsme si uvědomovali, že ty starší budou mít problémy s adaptací. Nakonec nám nabídli tři sourozence: nejmladšímu chlapci bylo sedm, holčičce čtrnáct a nejstaršímu přes patnáct let. Neodvážili jsme se říct, že je nechceme, neodvážili jsme se trvat na svém. Dneska, po těch zkušenostech, bychom to určitě udělali. Neříkám, že bychom si z principu odmítli vzít starší děti, ale museli bychom dobře znát jejich rodinné pozadí...

Nejstarší chlapec k nám nakonec nešel, protože měl stále kontakt se svou původní rodinou, a chtěl se k ní vrátit. Dcerku s mladším bratrem jsme měli čtyři roky. Vyrůstali u nás jako vlastní: chodili do školy, dcerka se vyučila cukrářkou, ten chlapec byl celkem úspěšný ve škole a intenzivně se věnoval sportu. Jenže jeho sestra měla dost silné vzpomínky na původní rodinu, protože z ní odešla poměrně pozdě, v devíti letech, a hodně si toho pamatovala. Když byla potom starší, začala strašně moc toužit po své matce. Dozvěděla se, že se znovu provdala a má novou rodinu, a chtěla vědět, jak to tam vypadá.

Když pak začaly takové ty obyčejné rodinné konflikty, které kolem šestnácti, sedmnácti let bývají, měla pocit, že by jí tam bylo lépe. Rozhodla se odejít zpátky k matce a začala tam samozřejmě přetahovat i bratra. Ten se nejdřív bránil, protože si matku pamatoval – a nebyly to moc dobré vzpomínky. Zpočátku ji nechtěl jít ani navštívit, ale nakonec ho sestra přemluvila. Dopadlo to tak, že nám okresní soud doporučil, abychom tam chlapce pustili na prázdniny, aby si udělal obrázek, jak ta rodinná situace vypadá. A on se po dvouměsíčním pobytu rozhodl, že tam zůstane. Bylo zjištěno, že původní rodina začala být funkční, a žádné problémy nemá. Takže se nakonec děti vrátily k matce. To bylo před dvěma roky.

Ta holčička – dneska je jí osmnáct – už od nich zase odešla. Vydržela tam necelý rok a dneska ani její máma neví, kde je. Žije si svým životem a nevrací se tam. S mladším chlapcem jsme pořád ve styku, píšeme si a dokonce i telefonujeme.

V době, kdy jsme si děti brali, jsme měli už velkou dceru. Nedělali jsme to tedy proto, abychom si vytvořili nějakou náhražku vlastních dětí. To se stává u bezdětných rodičů, kteří se pak na děti hrozně fixují. Spíš nás bolelo, že jsme do nich vložili hodně námahy a úsilí. Z dětí, které opravdu neuměly vůbec samostatně myslet, jsme vytvořili celkem samostatné tvory, kteří si počínali docela dobře, a mrzela nás představa, že ta práce může přijít vniveč. Jejich rodina měla hroznou pověst! Když jsou děti odebrány rodičům, jsou pro to vždycky nějaké závažné důvody. Já jsem jejich babičku i matku poznala hned o prvních prázdninách, co byly děti u nás. Nebyla to žádná sociální spodina, měli dobře zařízený byt a já jsem tehdy nemohla pochopit, proč se o ty děti nestarají, proč jich mají tolik rozstrkaných po dětských domovech. Připadalo mi to spíš jako vypočítavost. Za celé čtyři roky, co tu děti byly, se jim původní rodina neozvala, ani je nenavštívili, ačkoliv od nás nebyli daleko. Až když se o ně začala nejstarší dcera zajímat, vyvinuli nějakou aktivitu. Myslím, že ta matka byla pod silným psychickým tlakem, protože jí zemřel manžel. Měla spoustu dětí a asi tři čtvrtě roku se o ně vůbec nestarala. Proto jí byly odebrány. Pak se z toho nějak vzpamatovala a v době, kdy se tam naše děti vracely, byla už rodina funkční. Proto jsem o ně neměla takový strach. Výchovné působení bylo sice asi volnější, ale spoléhali jsme na to, že tam zase bude silný citový vztah. S chlapcem je všechno v pořádku, ale u té starší holky to dopadlo

špatně. Ona byla už od dětství matkou odmítána. V dětském domově byla opakovaně, protože se strašně nesnášely. A přestože ji to k matce přitahovalo, nesnesly se spolu ani nadále. Navíc tahle holka potřebovala zvýšenou péči, protože byla mentálně retardovaná, a opravdu to s ní bylo těžké. Její matka na ni pochopitelně neměla energii, vzhledem k tomu počtu dětí a k životu, jaký vedla. Byla to holka, která někoho zoufale potřebovala, ale neměla sílu k někomu navázat vztah.

Jezdila nás pak ještě navštěvovat, jenže s námi přetrhala vztahy způsobem až nehezkým, takže potom už jsme zase my neměli zájem pro ni něco zvláštního udělat.

Nakonec si myslím, že se nic tak hrozného nestalo, ani dětem, ani nám. Jsme dospělí lidé, tak jsme si tady chvilku říkali – no, je nám po nich smutno ... Byli jsme na ně samozřejmě velice zvyklí, ale udělali jsme pro ně, co jsme mohli. Nebyla to ničí vina, byla to souhra okolností. Rozhodně si nemyslíme, že to dopadlo špatně. Takový pocit z toho nemáme.

Když jsme si děti vzali, byla ta dívka stejně stará jako naše vlastní dcera. Oběma bylo čtrnáct a půl. Nikdy bych neudělala to, co někteří pěstouni, že si přibírají k vlastnímu mladšímu dítěti starší. Obdivuji jejich odvahu! Možná si ani neuvědomují, že tomu mladšímu dítěti přijde do rodiny konkurent, který bude všechnu rodičovskou pozornost stahovat na sebe! A není to příbuzné dítě, je geneticky úplně odlišné, má jiné zvyklosti. To bych nikdy neudělala, dokud bych necítila, že je moje dcera dost zralá. Když jí bylo skoro patnáct, už se toho mohla aktivně zúčastnit. Všechno jsme s ní probrali, vysvětlili jsme jí, že chceme pro někoho něco udělat, a ona to tak brala. Nakonec se s oběma celkem normálně sžila, i když lepší vztah měla s tím mladším chlapcem, který ji bral jako autoritu. Trochu horší to bylo s jeho sestrou. Ta si dost dobře neuvědomovala následky svého počínání a taky si nenechala nic vysvětlit. Občas si trochu lezly na nervy, ale nikdy to nepřerostlo v nějaký vážný konflikt...

Během té doby, co u nás byly starší děti, jsme si vzali ještě tříletou romskou holčičku. Se svými sourozenci se skamarádila, zvykla si na ně – a oni ji najednou odešli. Velice nás to mrzelo...

Můj muž měl původně jednu podmínku: nechtěl ani slyšet o romském dítěti nebo o nějakém jiném etniku. Mně to nevadilo, já jsem chtěla třeba i vietnamské dítě, ale můj muž nechtěl. On měl takové ty špatné pracovní zkušenosti s Romy ... A teď to dopadlo tak, že jsme si nakonec vzali tuhle romskou holčičku a k ní ještě chlapce, který je napůl Rom! Samozřejmě nevíme, jaké to s nimi bude po deseti, patnácti letech. Ale dostali jsme je hodně malé, takže jsou s námi opravdu sžití, a problémy nebudou vyplývat z výchovy, ale z toho jejich dospívání – a všechny dospívající děti mají nějaké problémy...

Byly odloženy už v prvním měsíci života, svoji původní rodinu nikdy nepoznaly a nepamatují se na ni tak, jako ty první děti. I kdyby o ně rodiče někdy po letech projevíli zájem – což není pravděpodobné – žádný rozumný soud by jim nevyhověl a děti samy by k nim nechtěly. Ale myslím si, že to nehrozí, protože je rodiče odložili s tím, že se o ně nemohou starat, že na ně nemají peníze, že na ně nemají sílu, že prostě mají svých starostí dost.

Pavlinka bohužel čekala až do tří let. To nás velice mrzí, protože když jsme si ji převzali, byl na ní ústavní pobyt hodně znát. To je strašně smutné a dodneška je nám líto, že jsme se s ní nesetkali dřív. Jirka k nám přišel už v roce a měl trošku zašmodrchaný osud: nejdříve ho nabídli k adopci, ale adoptivní rodiče ho po týdnu vrátili, protože si to rozmysleli. Potom jsme ho dostali my. Tak jsme strašně rádi.

Po fyzické stránce byly obě děti naštěstí úplně normální a nepotřebovaly žádnou zvláštní péči. Ale jiná věc je třeba mluvení, citový vývoj ... Tady jsou mezi nimi velké rozdíly. Holčička byla vyloženě deprivovaná: kývavé pohyby v postýlce, nevydržela být ani chvíli sama, protože nebyla zvyklá, aby jí někdo zmizel z očí, ve třech letech neuměla samostatně sejít ze schodů, protože ji stále někdo vodil ... Měla zoufalý strach z vody, z koupání, z koupališť ... I když měla jistě normální IQ, zdaleka nedosahovala úrovně dětí svého věku. Ale během těch dvou let to dohnala a myslím, že se svým pětiletým vrstevníkům po intelektuální stránce vyrovná. S námi je natolik sžitá, že nás opravdu bere jako vlastní rodiče. Ona vlastně nikdy žádné rodiče nepoznala ...

Hrozně málo se mluví o tom, jak je důležité, aby dítě přišlo do rodiny co nejdřív. Dítě by se mělo do rodiny dostat nejpozději do jednoho roku, jinak může mít pak potíže. Samozřejmě, že je důležitý i genetický vliv. Dříve se zdůrazňovalo rodinné prostředí, dneska se zase přikládá větší vliv genetiky. Ale vůbec nejdůležitější je, kdy se dítě dostane z ústavu do náhradní rodiny. Pokud to nejde hned po narození, mělo by to být nejpozději do jednoho roku. V určitém okamžiku si dítě začne uvědomovat svoji vlastní identitu ...

Trochu se bojím chvíle, kdy se Pavlínka dozví, že není naše vlastní dcera. Bude s tím strašně bojovat, určitě to těžce ponese. Teď už začíná období, kdy bychom ji s tím pomalu měli seznámit, protože za chvíli se s tím setká, až začne chodit do školy. Nevíme, jak na to ... A s chlapcem to bude podobné. Rádi bychom jim dali naše vlastní rodinné jméno ... Jenže stejně musíme dětem vysvětlit, co a jak. Jednak jim to beztak někdo poví a pak nejsme typ lidí, kteří by to před nimi chtěli utajit. Stykáme se s některými pěstounskými rodinami a naše děti vědí, že existují náhradní rodiny i děti, které jsou opuštěné a musí zůstat v ústavech. A zůstává jich tam vzhledem k zákonům čím dál tím víc ...

Bydlíme na malé vesnici ..., holčičku jsme si brali z kojeneckého ústavu v západních Čechách, kde bohužel není o romské děti zájem. Tady v tom kraji nejsou takové problémy s Romy, takže jsme se s žádnými projevy rasismu nesetkali ...

➤ O deset let později

U nás se toho moc nezměnilo, stále máme Jirku a Pavlínku ... Pavla měla ještě nějakou dobu problémy, ale ty se postupně srovnaly – trvalo to asi do jejich sedmi let. Dneska jsou Pavla i Jirka na základní škole a prospívají průměrně. Pavlínka je v takzvané studijní třídě. Má čtyřky z češtiny a z matematiky, z ostatních předmětů má dvojky nebo jedničky. Ale studijní třída je pro děti, které chtějí jít na gymnázium nebo na jinou střední školu, proto tam kladou na děti trochu větší nároky. Jiří má vlastně podobné výsledky – z matematiky a z češtiny je na čtyřky, ostatní předměty jsou v pořádku. Je to

ale dáno i tím, že má prokázanou lehkou dyslexii, ale není to tak vážné, aby měl nějaké úlevy.

Obě děti jsou zdravé, nemají žádné postižení, jsou chytré, šikovné, neposlušné ... Pavla je v pubertě ... Přestože je Romka a občas zažila problémy s dětmi nebo s jejich rodiči, kteří vůči ní měli při prvním kontaktu předsudky, teď se s ní všechny děti ve třídě chtějí kamarádit ... nevidím žádné výkyvy, které bychom museli zásadním způsobem řešit.

Oběma dětem jsme už řekli, jak to s nimi bylo – Pavlínce jsme to postupně sdělovali už od jejích sedmi let ... se svými biologickými rodiči se děti nestýkají. O Jirku neměl nikdy nikdo zájem. Pavlínina matka se prý na dceru ptala a dokonce podávala žádost na odbor sociální péče. Strávila nějaký čas ve vězení za neplacení výživného a zanedbání péče o děti, odseděla si nejméně tři roky. Později ale zažádala o vrácení svých dcer, které byly v dětském domově – kromě Pavlínky, ta už byla u nás. Psala jsem si s ní a Pavlínce jsem o tom řekla. Pavla se ale rozhodně nechce se svou matkou vidět a nechce se setkat ani se svými sestrami. My ji do toho samozřejmě nenutíme, ale ani jí nic nezakazujeme, a dokonce si myslíme, že by v nějakou vhodnou chvíli měla tu rodinu poznat. Ale Pavla má vážné výhrady k té „hloupé, uřvané, špinavé menšině“ – je to parta blbečků, říká o Romech ...

Je mi jasné, že tohle všechno se může jednou změnit, přinejmenším v okamžiku, kdy bude hledat partnera.

Nakonec se naše rodina přestěhovala do Prahy ... dětem to moc nevadilo, jen Pavlínka musela měnit školu. Jirka ještě chodil do školky ... stavíme dům. Mezitím jsme si v malém městečku nedaleko Prahy pronajali bydlení ve vilce. Žijeme tam i s naší nejstarší dcerou a s jejím partnerem. Dcera s námi sice bydlí, ale do ničeho se neplete a rozhodně nám s ničím nepomáhá. Děti s ní a s jejím partnerem komunikují naprosto bratrsky a sestersky, teď už úplně rovnoprávně ...

Věřím tomu, že ať už dopadne pěstounská péče jakkoliv, pro děti i pro pěstouny to má svůj význam, a zanechá to v jejich životě stopy. Lidem – pokud nejsou zaměřeni jen na sebe, svůj krásný byt, krásné auto, super postavení – by měl stačit okamžik, kdy si řeknou, že pro někoho něco udělali.“ (SOUKUPOVÁ, 2008, s. 127-134)

6.3 Rodina č. 2

➤ Polovina 90. let

„ ... Když jsem v pětadvaceti letech začala chodit o francouzských holích, mohla jsem si vybrat: buď budu žít v prázdném bytě a čekat, až manžel přijde domů, nebo se s tím začnu rvát. Museli jsme přesvědčit úřady, že to zvládneme.

Nakonec jsme dostali Klárku, i když to nějaký čas trvalo. Jenže to byla z nouze ctnost. Řekli nám, že je celkem holka šikovná, ale co má za sebou a jak na tom je, o tom jsme se nedozvěděli nic. Přivezli jsme si vystrašenou, bojácnou, vyjukanou sedmiletou holčičku. Já se na rodiče nevyptávám, pro mě je jednou dítě na světě a to mi stačí, jeho rodina mě nezajímá. Vím jen, že Klára na tom byla moc špatně, že se o ni nikdo nestaral. Byla zavšivená, bolavá, nemocná ... Odebrali ji rodičům a dali nám ji do péče s tím, že se počurává a že se bude počurávat stále, snad celý život! Sociální pracovnice se mě tehdy ptala, co s tím budu dělat. Co bych s tím mohla dělat? Jestli to tak má být, musím ji naučit žít s tím, že bude celý život v plínkách – i takoví lidé přece jsou. Dva roky dnes a denně se mi počurávala, třeba i třikrát, čtyřikrát za noc. Převlékala jsem deky, prali jsme, manžel věšel, já žehlila, stále dokola. Po dvou letech to přešlo. Všechno to byla jen psychická záležitost. A víte, jak jsme to poznali? Musela jsem po čase do nemocnice a Klára zůstala doma. Tenkrát za mnou přišel manžel a povídá: „Hele, Klárka už se zase počurává.“

Dlouho skoro vůbec nemluvila, neoslovovala nás. Až jednou – měla jsem tu pro ni hračku, pejska a ona si s ním hrála. Najednou slyším, jak vykřikla: „Jé, maminko! Ten pejsek štěká!“ To bylo poprvé, co mi řekla maminko.

Dávali nám ji s tím, že je to dítě, které se učí na jedničky, ale ona neuměla vůbec nic. Dost nás mrzelo, že nás tak podfoukli. Až mnohem později, když jí bylo už šestnáct let, jsme se dozvěděli, že je po dětské mozkové obrně. Byla chyba, že jsme to nevěděli dřív, protože bychom možná v leccems nebyli tak tvrdí. Klárka měla ve škole velké problémy. Musela dojíždět do zvláštní školy a učitelka, už stará paní, říkala, že za celá léta takový

případ nepamatuje. Každý týden jsme si telefonovali a radili jsme se, jak na to. Učili jsme se s ní, jak to šlo, ale v sedmé třídě se učitelé vzbouřili, že už není na pětku, ale na desítku. Prý si myslíme, kdovíco nemáme! Prosila jsem je, aby jí proboha pomohli, je přece jedno, jestli vyjde se čtyřkami!

Věřila jsem a pořád věřím, že není hloupá, že ještě dozraje. Dneska už se učí švadlenou, ale pořád ještě je málo samostatná. Když ji necháme doma samotnou, je vyděšená a nemůže vůbec nic dělat.

Její výchova mě stála půl života. Kdybych měla deset dětí, nezkusila bych to, co s Klárou. Tyhle děti jsou jiné než ostatní, protože si v sobě nesou všechno špatné, co prožily. Myslím si ale, že to chce všechno čas. Pořád věřím, že se z toho vykřeše. Snad je to víra, mám prostě takovou víru ... A rádi ji máme nejvíc ze všech, protože potřebuje té lásky nejvíc ...

Jenže já jsem byla po operaci s páteří a tak to dlouho trvalo, než k nám mohla přijít Maruška. Bylo jí už čtrnáct let. Doma být nemohla, do dětského domova jít nechtěla a bylo třeba ji umístit do rodiny. S Klárou byly tehdy stejně staré a tak se nás na sociálce zeptali, jestli bychom to nechtěli zkusit. Nejdřív jsem se trochu bála, bylo to taky všechno dost náhlé, ale dopadlo to dobře. Maruška přišla a už ve dveřích řekla: „Prosím vás, nevyhánějte mě, nechte si mě tady.“

Marie to měla kruté. Táta jí zemřel v deseti letech a matka se věnovala mužům a alkoholu. Maruška by asi dopadla stejně, ale vzepřela se. Řekla ve škole, co se doma děje, pomohli jí také příbuzní, a tak se nakonec dostala k nám. Protože už byla tak velká, řekli jsme jí, že nás nemusí oslovovat mámo a táto, ale ona na to, že nám chce říkat jako Klára. Taky se od začátku měly rády. Daly se dohromady přes zvířata, protože Maruška je velký milovník zvířat. Marie má Kláru tak trochu na starost a dává na ni pozor. Docela dobře to funguje ...

Nikolku jsme dostali, když jí bylo šest. Šla z rodiny do rodiny a měla toho už dost za sebou. Řekli nám, že je sice epileptička, ale záchvaty nemá. Nebyla to pravda. Záchvaty jsou škaredé: zůstává v bezvědomí, jako mrtvá, modrá, zaťatou pusou, bez dechu ... Je to hrůza, držet v náruči dítě, které o sobě neví. Naštěstí zatím vždycky přijela brzy

záchranka. Ted' užívá léky, po kterých už dlouho záchvat neměla, ale musíme všechno hlídat, i životosprávu, dostatek spánku. Zatím se nám to daří. Nález měla ale zase větší, tak jsme přešli na jinou léčbu a čekáme ... Holka je zatím šikovná, ale kdo ví, co bude dál?

A pak jsou tu ti dva kluci, Milan a Adam. Dostali jsme je, když jim byly čtyři roky. Ti nám dělají takovou radost!

Člověk pro ty děti žije. Je to všechno, co na světě mám. Co do nich vložíte, to se vám vrátí, v dobrém i zlém. Odejdou všechny, s tím počítáme. Doma vidí, že život není peříčko, ale jednou si třeba řeknou – máma to dokázala, zvládla to, vychovala nás ... A já si zase říkám: alespoň nejsem zbytečná na světě ...

➤ O deset let později

Za těch deset let se u nás hodně změnilo. Především máme nového člena rodiny: před třemi lety k nám přišla Romana. Bylo jí tehdy třináct a půl. Tři roky jsme usilovali o to, abychom dostali holčičku, aby měla Nikolka sestřičku. Ta dvě děvčata, Klára a Maruška, byla o hodně starší, skoro o deset let. Přišli sice Milan s Adamem, ale to byli kluci. S Nikolkou jsme pak měli i výchovné problémy, stěžovala si, že je sama – i já jsem cítila, že by k sobě někoho potřebovala. Ale narazili jsme u sociálky. Řekli nám, že už jsme dost velká rodina a že nám další dítě nedají. Tři roky trvalo, než se to vyřešilo a Romana k nám mohla přijít.

Myslím, že je u nás spokojená a že se už s námi sžila. Vždycky jsou samozřejmě problémy, než si dítě zvykne. Romana se už hodně vypracovala, ale když k nám přišla, neuměla nic, dokonce i osobní hygiena byla špatná, o úklidu neměla poněti ...

Romana chtěla jít studovat. Měla sice nějakou tu čtyřku, ale nakonec se dostala na střední školu. Je to bez internátu, takže musí denně dojíždět, ale já jsem ráda, že zůstává doma. Ve škole jí to docela jde, snaží se a zatím se zdá, že by mohla v pohodě odmaturovat ...

Původní rodinu měla Romana moc špatnou. Její matka dala všechny děti do dětského domova. Romana byla poslední a zůstala s matkou nejdéle, ale žila v neskutečných poměrech: ve špíně, v jedné místnosti, bylo to kruté. Měla starší sestru, která jí pomohla od matky odejít, a ta mi ukázala fotky, jak to u nich doma vypadalo. Není divu, že Romana neuměla uklidit, když ani nevěděla, že by se něco takového mělo dělat ...

Když přišla, netrvalo to ani den, dva a začala mi říkat mamko ... Šlo to tak nějak samo. Bylo to stejné jako s Maruškou, která k nám taky přišla, když jí bylo třináct a půl roku. Škoda, že nemohla Romana přijít o tři roky dřív, že jsme se museli tak dlouho dohadovat se sociálkou, než se to vyřešilo ...

Maruška byla nejdřív ve zvláštní škole, potom šla na švadlenu, pak přestoupila na oděvní průmyslovku a udělala si maturitu. Je nesmírně houževnatá a ve všem, co se týká školy, si vždycky dala říct. Samozřejmě ta zvláštní škola byl velký handicap. Ale Marie věděla, že se musí hodně snažit, aby se vyrovnala ostatním ... Dneska pracuje v Anglii v penzionu pro seniory jako pečovatelka a zároveň studuje angličtinu ... Jezdí sem vždycky, když to jen trochu jde, pořád si spolu telefonujeme, a všechno na tu dálku probíráme ...

Klárka se taky vyučila švadlenou, ale vůbec jí to nešlo, protože není moc zručná. Řešili jsme to dalším učebním oborem, tentokrát oborem pomocná kuchařka, ale bohužel, ani to nejde. Klára potřebuje někoho, kdo by na ni stále dohlížel, kdo by ji vedl a popostrčil. Dneska už víme, že je to důsledek dětské mozkové obrny ... Přemýšleli jsme, co dál a nakonec jsme pro ni našli stacionář. Klárka dostala invalidní důchod, může si ten pobyt zaplatit a má tam i práci. Měla to štěstí, že dělá v kuchyni. Je to chráněná dílna, takže má nad sebou paní, která na ni dohlíží. Klárku ta práce moc těší a dobře ji zvládá, cítí se potřebná a je tam spokojená. Ona má ten boží dar, že se stále usmívá, rozsévá kolem sebe radost. Já jsem vždycky říkala, že je to boží dítě ... Na víkendy jezdí vždycky domů.

Klárce je dneska už dvacet sedm let. Co jsme pro ni mohli udělat, to jsme udělali. Mohla špatně skončit, protože se vůbec v životě neumí bránit. Takhle víme, že nebude stát na ulici, nebude vybírat popelnice.

Nikolka vychodila základní školu a nastoupila do učení na kuchařku. Když jí bylo osmnáct let, rozhodla se, že nás opustí. Přišla s tím, že má chlapce a že se chce osamostatnit, že se o sebe dokáže postarat sama. Školu nedokončila a odešla od nás úplně bez prostředků – prostě už nepřišla domů a ozvala se pak až asi za tři týdny. To jsou krušné chvíle, když nevíte, kde vaše dítě je, co dělá ... Zjistili jsme, že ten její chlapec je feťák, že žije někde v autě a nemá žádné zaměstnání.

V létě nás pak volali ze záchytky, že tam Nikolku mají. Jeli jsme tam, ale ani nás za ní nepustili. Říkali – je v deliriu ... Víte, to je těžké, protože se jedná o naše dítě, které jsme vypiplali z epileptických záchvatů, z počurávání, ze všeho možného jsme ji vykřesali ... A takhle to dopadlo ...

Takže ona je těhotná, ale nemají kde bydlet a žijí z toho, co si kde ukradnou. Taky jsme se dozvěděli, že má Nikola dluhy, a tak jsme ji tu nakonec museli zrušit trvalé bydliště, protože by nás zruinovala. Bylo to kruté, ale museli jsme to udělat, protože jí neustále chodí výpisy, co dluží za mobil – a je to už třeba pět nebo deset tisíc.

Nikola si chce dítě nechat. Ale co s nimi bude? Žije s feťákem, který ji mlátí ... Jestli mě ta moje nemoc úplně nezdeptá, tak se k tomu asi zase nějak postavím, udělám pro to dítě maximum. Určitě by bylo těžké ho dát do dětského domova nebo k adopci ...

Milan s Adamem byli naše sluníčka, to byla radost, protože já jsem si vždycky přála malé děti. Milánek byl na tom zdravotně trochu hůř, protože byl odmalička v dětském domově. To děti určitě poznamená. Ale lásku a cit u nás jistě poznali. Ted' už je Milanovi patnáct let a pořád se s námi mazlí ...

Ve škole to s oběma docela šlo, dvojky, trojky. Adam dostal možnost studovat anglickou školu Open Gate v Babicích. Tak jsme to zkusili, protože jsme věděli, že kluk není hloupý ...

Milan ted' půjde na učební obor. Doporučovali nám pro něj kuchařinu, ale zdá se mi, že na to není ... Našli jsme mu obor opravář zemědělských strojů, což by se mu líbilo. Je to blízko, mohl by zůstat doma, protože na internátě by určitě trpěl. To je kluk, který vyrostl na sto osmdesát centimetrů, ale vůbec se neumí bránit, nemá ostré lokty.

Děti rostou, starosti taky ... Člověk v sobě musí mít určitou pokoru a brát život tak, jak jde ...

Často jsem přemýšlela, jestli jsme udělali dobře, že jsme si vzali šest dětí ... Člověk těžko odhaduje svoje síly. Kdybych měla jenom Klárku, která byla nemocná, a Marušku, tak bych si třeba jednou vyčítala, že jsem nepomohla i dalším dítětem. Nakonec to asi takhle mělo být. Ale víc dětí bychom asi nechtěli. To už by pak nebyla rodina, kde si spolu povídáme, kde o sobě víme, co kdo dělá, co prožívá ... Těch šest dětí je absolutně dost. A neměl by jich být lichý počet, ale do páru. Tak jako manželé – jeden člověk je málo.“ (SOUKUPOVÁ, 2008, s. 31-37)

6.4 Rodina č. 3

➤ Polovina 90. let

„Přijeli jsme si do dětského domova pro Káju, ale on před námi utekl. Bylo mu tehdy sedm let. Stál v koutě, koukal po nás – a že nepůjde. Po čase jsem se ho na to ptala. Řekl mi, že s námi strašně moc chtěl jít, ale měl strach. Báł se nás. Já se tomu nedivím: to dítě jde k někomu, koho vůbec nezná, je mu vlastně vydané všanc. V dětském domově byl docela spokojený, cítil se tam v bezpečí a najednou to zázemí ztratil.

Do té doby nic lepšího nepoznal. Do tří let byl v kojeneckém ústavu, předtím po nemocnicích, protože ho jeho matka popálila. To mu byly asi dva roky. Má amputované prsty na levé ruce. Jak může dítě přijít k takové ráně? Musela mu dát ruku do ohně ... I po těle má plno jizev ...

Ze zdravotní dokumentace se dozvíte opravdu hodně. Vyčetla jsem tam, že vždycky, když k jeho matce přišla kontrola, byl Karel u nějaké tety. S matkou byl ve skutečnosti málo a stejně ho stačila popálit. Nevím, jestli byla opilá, fetovala nebo byla duševně chorá.

Karel má taky velké problémy. Říkám si, jestli není po ní ... Ale doktoři tvrdí, že nemocný není, že to je jenom porucha – trpí těžší formou mozkové dysfunkce.

Svoje děti jsme neměli. Žádali jsme o adopci, ale vypadalo to beznadějně ... Potom jsme objevili ve Vlastě Káju. Přes Fond ohrožených dětí pro něj hledali novou rodinu. Ve čtvrtek to vyšlo a v pátek jsme pro něj jeli.

Sociální pracovnice byla tehdy silně proti tomu, abychom si ho vzali. Napřed jsem si myslela, že žárlí, protože to nebylo přes okres, ale přes ten fond. Pak jsem ale pochopila, že jí možná šlo spíš o nás, protože si zjistila, že to dítě je hodně problematické ... Rozmyslete si to, nebo ho alespoň neadoptujte, vezměte si ho jen do pěstounské péče. Ale já jsem se bála, že když ho budeme mít v pěstounské péči, při prvním průšvihů nám ho seberou. Osvojili jsme si ho a změnili mu příjmení i křestní jméno, protože se pořád hrozně báł, že by ho mohla jeho máma najít ...

Půl roku trvalo, než mě začal trochu poslouchat. Ze začátku mě nebral vůbec. Tátovi hned začal říkat tati, ale mně neříkal mámo, jenom teto. Každý den byl boj ...

Karel byl odmalička hrozně agresivní. Tyhle děti na sebe musí pořád upozorňovat: „Hele, co jsem vyvedl!“ Když tu byl asi měsíc, umlátíl železnou tyčí dvě odrostlá kuřata. V první chvíli jsem si řekla, ten kluk není normální. To jsme si vzali blázna a teď abychom se z něj zbláznili taky ... Dneska už se o zvířata stará, v létě dokonce pomáhal babičce a dědovi venčit psy, postaral se o koťata, o králíka ... Ale to teprve letos. Ještě vloni to s ním byla tragédie – roztrhl živou žábu vejpu.

Někdy jsme nevěděli, co dál. Ne, že bychom to nechali plavat: hned v sedmi letech, když šel do školy, jsme s ním byli v Praze u doktora Matějčka. Řekl nám: „Musíte překonat všechno, co přináší tahle doba a dívat se do budoucna. Nemůžu zaručit, že z něj bude anděl, ale to nejhorší by mělo odplout. Tyhle děti mívají překvapivě snadnou pubertu, ale jenom někdy.“ Já si v duchu říkala, že my takové štěstí určitě mít nebudeme. A taky jsme ho neměli.

Byl hrozně agresivní a bylo to čím dál tím horší. Učitelka si stěžovala, že ji napadl šroubovákem, hodil židli po spolužákovi ... Když mu bylo čtrnáct let, navrhla škola diagnostický pobyt, aby se zjistilo, co dál. Tvrdili nám, že to dělá s dětmi divy, že si pak daleko víc váží domova. My sami jsme už taky byli bezradní a tak jsme ho tam nakonec na dva měsíce dali. Jenomže u něj došlo k pravému opaku. Dostal tam přepychové ústavní oblečení, jezdili s nimi na plovárnu – to my si prostě nemůžeme dovolit – a navíc tam byli dohromady kluci a holky a to byla úplná tragédie ...

V ústavu byl dva měsíce. Ani jednou nám nenapsal, a když jsme tam přijeli, vůbec se s námi nebavil. Nakonec z něj vylezlo, že se už nechce vrátit domů, že by rád do dětského domova. Ředitel toho ústavu mu domlouval, že takové zázemí jako on tam nemá jediné dítě, že ho do dětského domova navrhnout nemůže. Na přelomu listopadu a prosince se s námi vrátil domů.

Ten prosinec byl opravdu zátěžový. Jak se mu v něčem nevyhovělo, okamžitě se sebral – a jdu pryč. A utekl. V pantoflích, jak byl. Kam by utíkal, za chvíli byl zpátky. Jenže se taky stalo, že byl na manžela drzý, manžel se neudržel, a dal mu pohlavek. Karel po něm

skočil, praštil s ním o křeslo, hnul mu s páteří ... Měl už tehdy dost sílu a agresivní byl čím dál tím víc. Chápali jsme, že je to důsledek té mozkové dysfunkce i toho týrání, ale člověk se přece musí trochu ovládat, trénovat, aby mohl žít mezi lidmi.

23. prosince to vyvrcholilo. Šel na nákup pro sifony a přinesl tašku plnou skla a vody. Táta mu povídá: „Kdybys nelítal jako blázen, tak to nerozbiješ.“ Načež Kája třískl dveřmi a byl pryč ... Napadlo nás, že možná utekl k rodině té své dívky do města.

Policie ho tam hledala, ale nepoznali ho, protože se mezi jejich dětmi ztratil. Oni byli Romové, on je taky Rom ... sami ho nakonec poslali domů. Nechtěli mít problémy s policií ...

Teprve později jsme se dozvěděli, jak se dostal do města. Řekl si, že někoho stopne. Aby vzbudil útrpnost, rozdrápal si jizvu – tam má slabou kůži – a krev si rozmazal po obličejí ...

... jakmile s ním někdo v něčem nesouhlasil, jak jste chtěli něco, co on nechtěl, okamžitě řev, rány dveřmi, mlácení věcmi – záchvaty zuřivosti. Do těch upadal už jako dítě, ale teď to bylo mnohem horší ... 30. prosince mu manžel zase něco řekl kvůli nějaké maličkosti – a znova: Kája hned vyletěl a rozbil skleněnou výplň u dveří, řádil jako černá ruka – a pak najednou ochabl a usnul. Zavolali jsme jeho psychiatrické a ta ho dala převézt do léčebny.

Z psychiatrické léčebny se pak vracel domů jen na víkendy a na prázdniny. O víkendech to šlo, protože měl před sebou návrat zpátky. Z léčebny měl respekt, byl tam hodně tvrdý režim a to na něj platilo ...

V léčebně chodí do speciální školy. Propadl v šestce, teď v osmičce propadl zas ... Je dysgrafik ...

Chtěli bychom, aby šel do zvláštního učiliště. Děti, které nemají devítku, jdou do školy práce a učí se tam zároveň řemeslo – a přitom si dodělávají tu devátou třídu. Potom si mohou vybrat třeba i jiný obor ...

Karel vždycky hrozně chtěl sourozence ... Když přišel Jarda, v podstatě na něj žárlil. Byl tu v pozici obletovaného jedináčka a najednou se musel začít dělit. Nesl to nelibě a dodneška je mezi nimi rivalita.

Jardu jsme také dostali z Fondu ohrožených dětí. Přišel k nám dva roky po Karlovi. Snažili jsme se zachovat přirozenou věkovou postupnost, aby nepřišlo starší dítě mezi mladší. Myslím si, že děti spíš přijmou toho mladšího, než aby jim najednou začal někdo rozkazovat. Jardu tehdy byly čtyři a půl.

Až později jsme zjistili, že Jardu už jedna rodina vrátila. Byl tam asi čtrnáct dní ještě se svým bratrem. Ten tam zůstal rok, pak ho vrátili také a teď už je zase v jiné rodině. Jeho rodiče si nepřejí, aby se se svými sourozenci stýkal. Jenže pokud dítě ví, že je má, stejně je bude jednou hledat ...

Jardu jsme si brali s tím, že je to dítě na zvláštní školu ... Abych ho zbytečně netrápila, vzala jsem ho do psychologické poradny. Ale řekli mi, že je úplně normální. A taky jo: od první třídy si sám dělá úkoly a problémy s ním vůbec nejsou.

Pak jsme si přivezli Pavla. To je naše sluníčko. Máme ho od dvou let a vazba mezi námi je mnohem pevnější. I Karel ho moc miloval. Pavel je inteligentní dítě, bystrý, šikovný, pohodář. Je pravda, že taky chodíme k psychologce, protože on sice není přímo dysgrafik, ale má dysgrafické potíže. Navíc je krátkozraký a přišlo se na to, že i barvoslepý.

Pavlíka matka opustila přímo v porodnici. Když jsme si ho potom brali, podepsala bez problémů souhlas se ztrátou rodičovských práv. U něj byl jiný problém. V tom kojeneckém ústavu měli zvláštní zvyk, že půjčovali děti do rodin. Já osobně s tím nesouhlasím. A Pavel měl lidi, kteří si ho brávali na víkendy i na dovolené. Pochopila jsem pak, že je to asi v jejich okolí zpopularizovalo: bylo to půvabné děčko, šikovné, pěkně mluvil ... Na druhou stranu ho taky hodně naučili – už ve dvou letech znal některá písmena a číslice! Když pak byl u nás, hrozně moc na ty lidi vzpomínal a pořád o nich mluvil. Zřejmě je považoval za svoji rodinu. Nevěděla jsem, jak ty vzpomínky potlačit. Není divu, v kojeneckém ústavu byl od narození a oni si ho od malička až do dvou let brali domů. Jednou, to byl u nás teprve čtvrt roku, ho sem přijeli navštívit.

Začal se chovat úplně šíleně, ječel, jako by mu přeskočilo! Když odjeli, říkala jsem si, že to od nich nebyl nejlepší nápad, a taky jsem jim to napsala. Za čtrnáct dní tu byli znovu! To už jsem jim pak psala dost drsně, že si nepřejeme, aby ho navštěvovali, že se po jejich odjezdu dokonce pokakal, což nikdy nedělal. Bylo z něj najednou úplně jiné dítě. Napsala jsem jim, že měli dostatečně dlouhou dobu na to, aby si ho vzali, když ho měli tak rádi ... Po čase jsem mluvila se sociální pracovníci z toho dětského domova a ta mi říkala, že už si zase vzali nějakého jiného chlapečka. Nevím, jestli nastalo nebo jestli si ho zase jen půjčují. Asi jim nedochází, co vlastně dělají.

Všechny naše děti jsou romské. Možná je dobře, že jsou všechny stejné. Ty menší si vůbec neuvědomují, že by byly jiné než my. Ale Karel s tím míval problémy. Vždycky reagoval rvačkou, nikdo mu nesměl říct, že je Cikán ...

Příjmení mají kluci naše, ale holky se jmenují po rodičích, protože ti nejsou zbaveni rodičovských práv. Jsou to dvojčata, Ilona a Jana, máme je tři roky. Taky jsme si s nimi dost užili, ale jednak už jsme se otrkali, jednak po Kájovi mi všechno připadá jednoduché ...

➤ **O deset let později**

Kája měl problémy i s tím, aby dokončil základní školu. Vůbec se neučil, propadal a ke všemu se ještě každou chvíli s někým porval ... ani tu devítku nedokončil ... Nakonec ho z té školy odvážela sanitka s doktorkou ... do psychiatrické léčebny. Tam zůstal skoro až do dospělosti ... To už nám bylo jasné, že s ním nemůžeme žít, protože nás fyzicky napadal. I děti se ho bály ... dostal se do vězení. Dostal šest let. Karel bude ve vězení ještě dvacet měsíců a my se děsíme, co bude pak. Psychiatři nám řekli, že nemocný není, že to je psychopatie ...

Po velkých průtahách se nám podařilo zrušit mu tady trvalé bydliště ... Nakonec jsme Karla vydělili, protože on je nezrušitelně osvojený. Měli jsme tehdy poslechnout, když nám sociální pracovnice radila, abychom si tu adopci dobře rozmysleli. Člověk si vůbec

neuměl představit, co by ho mohlo potkat. Všechny zprávy a propagační filmy o pěstounské péči byly tehdy tak růžové ...

Jarda byl vždycky uzavřený, zvláštní, vlastně jsme se s ním nikdy úplně nesblížili ... Byl u nás dlouho, od svých pěti let, ale nikdy jsme nenavázali hlubší kontakt ... Když bylo Jardovi čtrnáct a půl, začali jsme u něj pozorovat prapodivné chování – krádeže, ale i jiné věci ... Pak jsme přišli na to, že zneužíval jednu z našich holek. Přiznal, že to dělal delší dobu. Začal s tím, když jí bylo šest let ... Takže Jarda taky skončil na psychiatrii. Tam nám řekli, že má sexuální úchylku a že se k nám kvůli holkám nemůže vrátit ... Nakonec skončil v pastáku. Dostal se do zařízení pro děti, které utíkají a berou drogy ... A nechali ho růst jako dříví v lese, ani se ničím nevyučil ...

Když z toho pastáku odešel, získal někde na severu ubytování v azylovém domě pro mládež. Jenže tam dlouho nevydržel, nelíbil se mu ten přísný režim. Skončil v Praze na ulici, píchal si drogy ... Ale nakonec se to všechno obrátilo k lepšímu. Jardy se ujala jedna křesťanská rodina ... Ted' už chce žít samostatně, ale jezdí k nám občas na víkendy nebo na Vánoce. Začal se učit autoklempířem, i když mu je už jednadvacet let. Chodí do kostela ...

Pavel má ted' těžkou pubertu, v létě mu bude osmnáct. Často ani nevíme, kde je a co tropí ...

Ted' se učí automechanikem ... Na základní škole měl různé maléry ... Ale v podstatě je to hodný kluk. Když byl můj tatka už hodně nemocný, Pavel se sebral, jel za ním a staral se o něj.

Máme taky ty dvě holky, Ilonu a Janu, dvojčata, ale každá je úplně jiná. S těmi jsou problémy od samého začátku. Všechno musíme mít doma pozamykané ... Zmizely nám dokonce i snubní prstýnky.

Tyhle holky žily asi do dvou let doma, pak v děcáku. Byly prý hrozně zanedbané a špinavé a dodnes mají problémy s hygienou ...

Obě holky chodí do zvláštní školy, jde jim to docela dobře ...

Holkám je teď šestnáct let ... už mi hodně pomáhají, Ilona peče, Jana uklidí, nakoupí, zařídí ... Je hodně praktická.

Ivana jsme si vzali, když mu byly čtyři roky, a teď už mu bude dvanáct. Dlouho se v noci počurával – do šesti let spal v plenkách. Má různé zdravotní problémy, nedoslýchá, má astma ... Od půl roku až do těch čtyř let byl v ústavu, ale to byl ústav pro maličké děti, jen do tří let, takže tam hrozně stagnoval ... Bylo to hodně opožděné dítě, ne inteligencí, ale sociálním chováním ...

Ivan se zatím učí dobře, má velkou fantazii, je to nesmírně citlivý kluk.

Cítím, že už toho mám dost, že už nemám sílu. Je mi dvaapadesát let a u Ivana jsem pochopila, proč příroda nechce, aby starší ženy měly děti. S Ivanem to bylo stejné, jako když máte miminko – čtyřleté miminko! Ale rozhodně se netěším na to, až děti odejdou.

Někdy má člověk takový pocit, že to vlastně všechno dělá zbytečně. Ale zase si říkám – kdo ví, kdyby Karel nepoznal alespoň trošku lásky, možná by skončil jako vrah. Zatím se jen rve ... Člověk neví, co bude. Mám pocit, že Jára se konečně dostal na dobrou cestu, ale nechci si zase fandit ... (SOUKUPOVÁ, 2008, s. 43-54)

6.5 Shrnutí zjištěných poznatků

Jak již bylo uvedeno, cílem této části práce je analyzovat problémy, které s sebou náhradní rodinná výchova nese. Nikdy nesmíme zapomenout, že se vždy jedná o děti, které přicházejí do náhradní rodiny se svojí minulostí, a nejedná se pouze o minulost po narození, ale již i před narozením. Často se jedná o děti se zdravotním handicapem, s určitým druhem postižení, jiného etnika, děti vyžadující zvláštní péči apod. Samozřejmě problémy, které se týkají samotných dětí, přinášejí problémy navazující, jako je např. dostupnost odborné zdravotní péče, odborného poradenství z řad psychologů, oddělení sociálně-právní ochrany dětí odboru sociálních věcí, umísťování dětí do škol, spolupráce s pedagogy apod. Problémů, které mohou rodiny s dětmi v náhradní rodinné péči potkat, je samozřejmě celá řada, a mohly by být tématem pro další samostatnou práci.

6.5.1 Psychická deprivace

Nejčastějším problémem dětí v náhradní rodinné péči je psychická deprivace, která se projevuje v různých formách, o různé síle, což můžeme vyčíst z uvedených příběhů. Jedná se například o opožděný vývoj řeči, opožděný motorický, duševní, psychický vývoj, povrchnost citových vztahů, děti mají potřebu někomu patřit, je u nich špatné sociální začleňování, navazování vztahů, agresivita, neurotické potíže apod. Deprivované děti mívají ve školním věku horší prospěch, než odpovídá jejich intelektu. Hrozí u nich také zvýšené riziko vzniku závislosti na alkoholu a drogách.

Psychická deprivace je výsledkem dlouhodobého neuspokojování základních psychických potřeb, které trvají celý život, mění se jejich intenzita a způsob uspokojování.

„Ze studií dětí vyrůstajících v kolektivních zařízeních mimo vlastní rodinu nebo i ve vlastních rodinách, které však svou funkci neplnily, jsme mohli odvodit několik základních psychických potřeb, které musí být v náležité míře a v pravý vývojový čas uspokojeny, aby se dítě mohlo vyvíjet ve zdravou osobnost.“

- *Potřeba stimulace – tj. náležitého přívodu podnětů co do množství, kvality a proměnlivosti ...*
- *Potřeba smysluplného světa – mají-li se z jednotlivých podnětů stát poznatky a zkušenosti, musí být v těchto podnětech nějaký řád, smysl...*
- *Potřeba životní jistoty – uspokojení této potřeby zbavuje člověka úzkosti, dodává mu pocit bezpečí, umožňuje mu cílevědomou aktivitu poznávací, pracovní, společenskou ...*
- *Potřeba pozitivní identity, vlastního „já“, znamená pozitivní přijetí sama sebe a své společenské hodnoty ...*
- *Potřeba otevřené budoucnosti, naděje a životní perspektivy ... “ (Matějček a kol., 1999, s. 56)*

Ve všech třech případech se s uvedenou psychickou deprivací u dětí setkáváme. Je zde patrné, že k ní přispěl život dětí v nefunkčních rodinách, ale i život v kojeneckých ústavech a dětských domovech.

Čím dříve se děti dostávají do náhradní funkční rodiny, tím je větší šance k nápravě, což opět vyplývá z uvedených příběhů. U dotyčných dětí dochází kvalitním rodinným prostředím, péčí a výchovou náhradní rodiny ke zlepšení kvality jejich života.

„Důsledky prožité deprivace mohou přetrvávat i do dospělosti. I v případě, že se deprivovaní jedinci dostanou do lepšího prostředí ...

Psychická deprivace je tedy vážné narušení psychického vývoje, může se projevit v celé struktuře osobnosti, v chování, v sociálním začlenění, v celé životní orientaci ...

... nejvýznamnější, rozhodující a nezastupitelný faktor pro nápravu psychické deprivace je kvalita náhradní rodiny ... „. (MATĚJČEK a kol., 2002, s. 86-88)

Tabulka 6.4 Projevy psychické deprivace

	Děti	Věk dítěte při převzetí	Projevy psychické deprivace
Rodina č. 1	dcera a syn	7 a 14	neumí samostatně myslet
	Pavlinka	3	kývavé pohyby v postýlce nevydrží být sama nedosahuje úrovně dětí svého věku vše dohnala do dvou let
Rodina č. 2	Klárka	7	bojácná vyjukaná skoro nemluví neoslovuje rodiče pomočování – trvá dva roky
	Romana	13	nic neumí špatná osobní hygiena
	Maruška	14	za tři roky se hodně zlepšila navštěvuje zvláštní školu, dále učební obor švadlena vystudovala oděvní průmyslovou školu zakončenou maturitou
Rodina č. 3	Kája	7	půl roku vůbec neposlouchá agresivita
	Jarda	4,5	předpoklady pro zvláštní školu- opožděný vývoj předpoklady se nevyplnily, navštěvoval normální základní školu
	Ivan	4	noční pomočování opožděné dítě sociálním chováním

6.5.2 Kulturní deprivace

Další problém, který se zde vyskytuje, je zanedbanost dítěte, nebo-li tzv. kulturní deprivace. Má blízko k psychické deprivaci. Dítě má např. špatné hygienické návyky, špatné chování ve společnosti, pracovní návyky apod., které si přináší ze své biologické rodiny.

Tabulka 6.5 Projevy kulturní deprivace

	Děti	Věk dítěte při převzetí	Projevy kulturní deprivace
Rodina č. 2	Romana	13	žila v neskutečných poměrech špatná osobní hygiena nic neuměla neznala úklid za tři roky se hodně zlepšila
Rodina č. 3	Ilna	neuvedeno dvojčata	byly hrozně zanedbané, špinavé měly problémy s hygienou
	Jana		

6.5.3 Poruchy chování

Poruchy chování jsou další příčinou problémů dětí v náhradní rodinné péči. Jedinec není schopen respektovat normy chování. Mezi poruchy chování patří např. záškoláctví, lhaní, neposlušnost, vzdorovitost, útoky z domova, toulky, záškoláctví, ale i závažnější projevy jako jsou krádeže, loupeže, závislosti apod.

Mezi příčinné faktory poruch chování patří např. negativní vliv rodiny, genetické a vrozené dispozice apod.

„Otázka, co si dítě do nového rodinného svazku v adopci nebo v pěstounské péči přináší, je pro jeho nové vychovatele otázkou nad jiné závažnou. Dědičné předpoklady jsou dané a nelze je měnit, i když jsou často nejasné. Nové životní prostředí, do něhož dítě uvádějí, a jejich výchovné působení může mnoho ovlivňovat, upravovat, řídit jeho životní dráhu. Co je čeká? S čím by měli počítat?“

Vývoj lidského jedince od jeho početí až do smrti ovlivňují jak dědičné dispozice, tak různé podněty prostředí.“ (MATĚJČEK a kol., 1999, s. 103)

Tabulka 6.6 Projevy poruchy chování

	Děti	Věk dítěte při převzetí	Projevy poruchy chování
Rodina č. 3	Kája	7	agresivita napadení učitelky napadení otce hodil židli po spolužákovi útěky byl několikrát hospitalizován v psychiatrické léčebně, psychopatická osobnost
	Jarda	4,5	krádeže zneužívání nevlastní sestry drogová závislost byl hospitalizován na psychiatrii, zjistilo se, že má sexuální úchylku, do náhradní rodiny se již nevrátil, skončil ve výchovném ústavu, bral drogy, později se ho ujala křesťanská rodina, v 21 letech se začal učit klempířem
	Ilona	neuvedeno dvojčata	krádeže
	Jana		

6.5.4 Zdravotní problémy

Na závěr stručného přiblížení problémů dětí v náhradní rodinné péči je potřeba se zmínit o problémech dětí, které se týkají jejich zdravotního stavu. Samozřejmě, pokud jsou zdravotní problémy známy již při přijetí, rodina je dobře obeznámena a dítě přijímá po zralé úvaze. Zdravotní problémy se však mohou objevit i během života dítěte v náhradní rodině, což může být pro všechny velkou zátěží. Zároveň rodiče, kteří přijímají dítě do náhradní rodinné péče, by měli být i na tento případ připraveni.

Tabulka 6.7 Projevy zdravotních problémů

	Děti	Věk dítěte při převzetí	Projevy zdravotních problémů
Rodina č. 1	dcera	14	mentální retardace
Rodina č. 2	Klárka	7	po dětské mozkové obrně pomočování
	Nikolka	6	epilepsie
Rodina č. 3	Kája	7	amputované prsty na levé ruce
	Pavel	2	krátkozrakost, barvoslepost
	Jarda	4,5	sexuální úchylka
	Ivan	4	nedoslýchavost astma pomočování do šesti let

Jak již bylo uvedeno, problémů je celá řada. Samozřejmě více problémů se vyskytuje v pěstounských rodinách na rozdíl od rodin adoptivních. Je to dáno tím, že do pěstounských rodin se dostávají děti i starší, jiného etnika, se zdravotními problémy a dalšími handicapy. Je snaha do těchto rodin umisťovat společně sourozence a dost

často pěstounské rodiny přijímají více dětí, které potřebují náhradní rodinu. Nesmíme také zapomínat, že pokud nejsou biologičtí rodiče zbaveni rodičovské odpovědnosti, mají právo na kontakt se svými dětmi, které byly svěřeny do pěstounské péče, což může také přinášet celou řadu problémů.

Předmluvu ke knize „Prožívat několik životů“ napsal prof. PhDr. Zdeněk Matějček, CSc., který zde uvádí:

„O některých knížkách se říká, že je píše sám život – o této knížce to platí v míře vrchovaté. Jenomže v tomto případě sám život navíc píše i učebnici psychologie. Nenajdeme tu sice učené pojednání o psychické deprivaci, ale dovíme se tu v perfektním podání těch, kdo tomu z hloubi vlastní zkušenosti rozumějí, jak psychická deprivace vypadá, jaké formy a odstíny má, v jakém individuálním vydání se objevuje a jak individuálně se s ní musí zacházet. Poznáme, že hrdinství není jen něco mimořádného vykonat, ale také něco mimořádného vydržet. Potvrdíme si starou zkušenost, která (snad trochu nadneseně, leč realisticky) říká, že deprivace se napravuje nejméně tak dlouho, jak vznikala – ne-li dvakrát déle. Pak budeme lépe rozumět i všem nejrůznějším těžkostem a všemu trápení s dětmi, které do nové rodiny vstupují už ve vyšším věku.

Co to znamená, má-li rodina v pěstounské péči děti s nějakým postižením? A vůbec, více dětí, nebo jen jedno dítě? Jakého věku a jakého pohlaví? A co vztah k vlastním dětem?“
(SOUKUPOVÁ, 2008, s. 9)

Závěr

Problematika náhradní rodinné výchovy je obsahově velmi široké téma. Tato práce v ucelené formě shrnuje cestu od prvotní myšlenky přijetí dítěte do náhradní rodinné péče, učinění rozhodnutí, podání žádosti, přípravy, až po samotné přijetí dítěte do nové rodiny. V druhé části práce jsou popsány pravdivé příběhy tří rodin, které se rozhodly pomoci osamělým dětem přijetím do náhradní rodiny. Pro všechny potencionální žadatele jsou autentické příběhy těchto rodin, které byly sledovány deset let, společně s odbornou literaturou velmi cenným poučením. Tyto příběhy nesledují pouze malé děti, ale dostáváme se i do období dospívání, až dospělosti, kdy často dochází u relativně do té doby bezproblémových dětí k určitému zlomu, a ve větší míře se projevují výchovné problémy.

Celý proces přijetí dítěte do náhradní rodiny je velmi složitý proces, který odpovídá specifikaci těchto dětí. Nesmíme zapomínat, že vždy se hledá rodič k dítěti, nikdy ne naopak. Každý, kdo se rozhodne k přijetí dítěte do náhradní rodiny, by měl celý svůj záměr pečlivě zvážit, zhodnotit své možnosti, zda je schopen zvládnout náročnost, která náhradní rodičovství provází. Náhradní rodičovství z uvedených příběhů vyžaduje velké přesvědčení a velkou odvahu. Mohou probíhat různé přípravné kurzy, může být načtena odborná literatura, ale na všechny situace s dítětem v náhradní rodinné péči, které přináší sám život, se nikomu zcela připravit nepodaří. Pro tyto rodiny je důležité, aby byla vytvořena podpora a pomoc z řad odborníků hlavně po přijetí dítěte.

O významu náhradní rodinné výchovy pro dítě i společnost není pochyb. Náhradní rodičovství má svůj smysl, je to šance pro děti, které nemohou vyrůstat v biologické rodině, na normální život, život ve fungující náhradní rodině, která je důležitá pro jeho zdravý vývoj. Rodině, kde se mu dostane uspokojení všech potřeb. Mělo by být snahou, aby bylo dítě v ústavu co nejkratší dobu. Mohli bychom zde vyčíslit, jaké jsou náklady na dítě v ústavní péči a v péči v náhradní rodině, ale to není ten podstatný ukazatel významu náhradní rodinné výchovy pro dítě a společnost. Hlavní význam je zdravý vývoj jedince. Jedině všestranně a harmonicky rozvinutá osobnost, schopna začlenit se do společnosti, může zajistit zdravou společnost.

Na závěr práce bych chtěla upozornit na schválení Národní strategie ochrany práv dětí, ke kterému došlo v lednu letošního roku. Podle této Národní strategie ochrany práv dětí mají děti právo na výchovu v rodině a to ve vlastní či náhradní. Do roku 2014 by měly úřady přestat přesouvat do ústavů děti do 3 let a o dva roky později děti do 7 let věku. Kojenecké ústavy by se měly přeměnit postupně do roku 2018 na centra služeb, na stacionáře, na poradny. O opuštěné děti by se měli místo ústavů postarat profesionální pěstouni. Tato strategie vyvolala řadu výhrad a připomínek z řad odborníků i současných náhradních rodičů. Zda a jak se podaří tuto strategii naplnit, ukáže až čas.

Seznam literatury a informačních zdrojů:

DVOŘÁČEK, Jiří. *Kompendium pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2009. ISBN 978-80-7290-405-1.

GABRIEL, Zbyněk; NOVÁK, Tomáš. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. 1. vydání. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3.

MATĚJČEK A KOL., Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: Průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. 1. vydání. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1. vydání. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Zdeněk, et al. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3

SOUKUPOVÁ, Hana. *Prožívat několik životů*. 1. vydání. České Budějovice: Společnost Otevřená rodina, 2008. ISBN 978-80-254-2191-8.

ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*. 1. vydání. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5

Česká republika. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*. 1963, 53. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?page=5&idBiblio:>

Česká republika. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*. 1999, 111. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?page=2&idBiblio:>

Česká republika. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*. 2006, 37. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?page=4&dBiblio:>

Fond ohrožených dětí: Klokánek. *Fond ohrožených dětí* [online]. [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.fond.cz/klokanek.htm>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR* [online]. © MŠMT, 2006 [cit. 2012-03-31]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/statistika-poctu-deti-umistenych>

Náhradní rodina. *Nahradni rodina* [online]. ©2009-2011 Středisko náhradní rodinné péče, o. s. [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: http://nahradnirodina.cz/uvod_teoreticke_pojeti_nahradni_rodinne_pece.html

Rodina a ochrana práv dětí: sociálně-právní ochrana dětí. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Poslední změna 26. 7. 2010 [cit. 2012-04-03]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7271/metodicke_doporuceni_MPSV_c-7.pdf

SOS dětské vesničky. *SOS-vesničky* [online]. ©2012 VIZUS/webmaster, 2012 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.SOS-vesnicky.cz/nase-cinnost/>

Státní sociální podpora: dávky pěstounské péče. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. MPSV odbor 21, poslední změna 13. 1. 2012 [cit. 2012-04-03]. Dostupné z: http://www.portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/pestounska_pece

Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky. *ÚZIS ČR* [online]. © ÚZIS ČR, 2010 [cit. 2012-03-31]. Dostupné z: http://uzis.cz/system/files/18_11.pdf

Přílohy

Příloha č. 1

DOTAZNÍK č. 1

Náhradní rodina:

1) matka: **Jana**

věk: **31**

dosažené vzdělání: **vyučena**

2) otec: **Radek**

Věk: **35**

dosažené vzdělání: **středoškolské s maturitou**

3) Počet dětí v rodině celkem:

- vlastní (počet, věk): 0
- adoptované (počet, věk): **1 (Samuel, 16 měsíců)**
- v pěstounské péči (počet, věk): 0
- jiný typ náhradní rodinné péče (druh, počet, věk): 0

4) Proč jste se rozhodli pro dítě do náhradní rodinné péče: **vždy jsme chtěli mít děti, bohužel nám není dopřáno mít svoje vlastní**

5) Jedná se o děti zdravé, či s nějakou formou, typem, rozsahem postižení, poruchou apod.: **zdravé dítě**

6) Věděli jste o daném postižení, poruše již při převzetí dítěte nebo se problémy objevily později: **ne**

7) Jak dlouho od podání žádosti jste na dítě čekali: **2 roky**

- 8) Jaké jsou vaše zkušenosti s jednáním na příslušných odděleních sociálně-právní ochrany dětí odboru sociálních věcí: **kladné**
- 9) Dostalo se vám dostatečné množství informací a poučení od příslušných úřadů: **ano**
- 10) Kde všude jste získávali informace o náhradní rodinné péči, vaše zdroje, kdo vám nejvíce pomohl: **z internetu, z různých příruček a knih, od známých**
- 11) Liší se skutečnost od zdrojů, vaše postřehy, co byste určitě změnili, vylepšili, co byste vzkázali úřadům, zákonodárcům apod.: **neliší, jen by mohlo být méně administrativy**
- 12) Překvapilo vás něco, když už jste měli dítě, děti doma, s čím jste např. nepočítali, vůbec vás nenapadlo apod.: **ne**
- 13) Mají vaše děti v náhradní rodinné péči kontakt s biologickými rodiči, jaká je vaše zkušenost: **ne**
- 14) Šli byste do toho znovu po vašich zkušenostech: **ano**
- 15) Neměli jste myšlenky dítě vrátit, nepřepadala vás beznaděj, stavy, že to nezvládnete, nezvládáte apod., jak se vám podařilo vše překonat, či jste dítě byli nuceni vrátit: **ne**
- 16) Liší se vztah k biologickým dětem a k dětem v náhradní rodinné péči, v čem: **ne, máme ho jako vlastního**
- 17) Co vám, kdo vám v této oblasti, situaci nejvíce pomohl, čemu, komu patří dík: **sociální pracovnice, pracovníci kojeneckého ústavu**
- 18) Co v tomto dotazníku chybí, ještě něco důležitého pro potenciální žadatele: **asi nic nechybí. Potenciálním žadatelům bychom chtěli říci, ať vytrvají, že to stojí za to si vším projít.**

DOTAZNÍK č. 2

Náhradní rodina:

1) matka: **Gabriela**

věk: **39**

dosažené vzdělání: **USO**

2) otec: **Tomáš**

věk: **36**

dosažené vzdělání: **VŠ**

3) Počet dětí v rodině celkem:

- vlastní (počet, věk): **Matyáš – 18let, Terezie – 4roky**
- adoptované (počet, věk): **x**
- v pěstounské péči (počet, věk): **Anna Marie – 3roky**
- jiný typ náhradní rodinné péče (druh, počet, věk): **x**

4) Proč jste se rozhodli pro dítě do náhradní rodinné péče: **Chtěli jsme někomu potřebnému pomoci a zároveň jsme chtěli, aby naše bio dcera nevyrůstala jako jedináček.**

5) Jedná se o děti zdravé, či s nějakou formou, typem, rozsahem postižení, poruchou apod.: **Všechny zdravé.**

6) Věděli jste o daném postižení, poruše již při převzetí dítěte nebo se problémy objevily později: **x**

7) Jak dlouho od podání žádosti jste na dítě čekali: **cca 1,5 roku**

8) Jaké jsou vaše zkušenosti s jednáním na příslušných odděleních sociálně-právní ochrany dětí odboru sociálních věcí: **Jen ty nejlepší.**

9) Dostalo se vám dostatečné množství informací a poučení od příslušných úřadů:
Ano a pokud jsme si nebyli jisti, zeptali jsme se.

10) Kde všude jste získávali informace o náhradní rodinné péči, vaše zdroje, kdo vám nejvíce pomohl:

Osobní setkání s pěstouny, literatura (Domov je místo odkud tě nevyhodí, Adopce vztah založený na slibu a Prožívat deset životů), internet.

11) Liší se skutečnost od zdrojů, vaše postřehy, co byste určitě změnili, vylepšili, co byste vzkázali úřadům, zákonodárcům apod.:

a) Každá zkušenost (každé přijetí dítěte) jsou jiné, člověk se nikdy úplně dokonale nemůže na vše připravit, ale je dobře, když není zásadně zaskočen. Ani u nás to nebylo jiné.

b) Škoda, že někdo z „vlivných“ zákonodárců není „normálním“ náhradním rodičem, aby věděl, o čem rozhoduje.

12) Překvapilo vás něco, když už jste měli dítě, děti doma, s čím jste např. nepočítali, vůbec vás nenapadlo apod.:

Ano, pro nás s manželem to byla osobně velká psychická zátěž, na kterou jsme nebyli připraveni, i když jsme relativně na vše ostatní připraveni byli. Byla to velká změna, na kterou jsme měli ne devět měsíců, ale týden. ☺

13) Mají vaše děti v náhradní rodinné péči kontakt s biologickými rodiči, jaká je vaše zkušenost: **Zatím ho máme jen my (písemný), jelikož Anička je malá, ale o první mamince jí povídáme. A kontakt jsme vyvolali my.**

14) Šli byste do toho znovu po vašich zkušenostech: **Ano, máme podanou ještě jednu žádost o chlapečka.**

15) Neměli jste myšlenky dítě vrátit, nepřepadala vás beznaděj, stavy, že to nezvládnete, nezvládáte apod., jak se vám podařilo vše překonat, či jste dítě byli nuceni vrátit:

Na vrácení jsme nikdy nepomysleli, Anička je úžasná, ale beznaděj nás přepadá ve chvíli, kdy probíráme informace o novele, která by zanedlouho měla posílit ještě více práva biologických rodičů, trůfám si říci na úkor práv dítěte. Věřím ale, že zdravý rozum zvítězí.

16) Liší se vztah k biologickým dětem a k dětem v náhradní rodinné péči, v čem:

Přestože jsem to očekávala, tak ne, paradoxně občas zažívám chvíle, kdy mi je „temperamentem“ Anička blíží než bio dcera. Pouze ve chvílích, kdy je např. nemocná, o ní mám větší obavy než o naše bio děti, asi z toho důvodu, že cítím, že za ní někomu dalšímu zodpovídám (ať jsou to její rodiče nebo stát).

17) Co vám, kdo vám v této oblasti, situaci nejvíce pomohl, čemu, komu patří dík:

Určitě jsou nám posilou naši blízcí (rodina a přátelé) a paní sociální pracovnice.

18) Co v tomto dotazníku chybí, ještě něco důležitého pro potenciální žadatele:

Téměř všichni nás připravovali na „nejhorší“. Ano, asi to nebude vždycky procházka růžovým sadem, ale oba s manželem víme, že jsme udělali tu nejlepší věc v našem životě. Naším biologickým dětem to také jednoznačně prospělo a není nic hezčího, než vidět „pubertáka“, jak se „válí“ se svými sestríčkami v posteli a čte jim pohádky. Ano, člověk přijde o část svého pohodlí a klidu Ale stojí to za to!

DOTAZNÍK č. 3

Náhradní rodina:

1) matka: **Jana**

věk: **49**

dosažené vzdělání: **střední škola s maturitou**

2) otec: **Vít**

věk: **50**

dosažené vzdělání: **SOU**

3) Počet dětí v rodině celkem:

- vlastní (počet, věk): **1, Jan, 25**
- adoptované (počet, věk): **x**
- v pěstounské péči (počet, věk): **1, Petr, 18**
- jiný typ náhradní rodinné péče (druh, počet, věk): **x**

4) Proč jste se rozhodli pro dítě do náhradní rodinné péče: **V té době jsme byla zajištěná rodina, s dobrým zázemím i rodinnými vztahy, 2x samovolný potrat.**

5) Jedná se o děti zdravé, či s nějakou formou, typem, rozsahem postižení, poruchou apod.: **DMO, psychomotorická retardace, epilepsie, těžká dyslálie, noční pomočování**

6) Věděli jste o daném postižení, poruše již při převzetí dítěte nebo se problémy objevily později: **projevily se později, po prvním epi záchvatu**

7) Jak dlouho od podání žádosti jste na dítě čekali: **5 měsíců**

8) Jaké jsou vaše zkušenosti s jednáním na příslušných odděleních sociálně-právní ochrany dětí odboru sociálních věcí: **výborné**

9) Dostalo se vám dostatečné množství informací a poučení od příslušných úřadů: **ano**

10) Kde všude jste získávali informace o náhradní rodinné péči, vaše zdroje, kdo vám nejvíce pomohl: **okresní úřad**

11) Liší se skutečnost od zdrojů, vaše postřehy, co byste určitě změnili, vylepšili, co byste vzkázali úřadům, zákonodárcům apod.: **maximálně zákonodárcům a co, to si nepřejte přečíst, ale chtěla bych je vidět někdy v mé situaci.**

12) Překvapilo vás něco, když už jste měli dítě, děti doma, s čím jste např. nepočítali, vůbec vás nenapadlo apod.: **ne, následující postižení jsem přijala jako součást dítěte**

13) Mají vaše děti v náhradní rodinné péči kontakt s biologickými rodiči, jaká je vaše zkušenost: **ne, matka je nezvěstná 10 let, otec jako obvykle za mřížemi a sourozenci jsou rovněž postiženi, ale kde jsou, nevím.**

14) Šli byste do toho znovu po vašich zkušenostech: **jak kdy, někdy toho mám dost a přitom vím, že mě synova přítomnost naplňuje.**

15) Neměli jste myšlenky dítě vrátit, nepřepadala vás beznaděj, stavy, že to nezvládnete, nezvládáte apod., jak se vám podařilo vše překonat, či jste dítě byli nuceni vrátit:

k přístupu některých lidí – tak ho vrať, mám jen jedinou odpověď... ta publikovatelná zní: kdyby se mi narodilo moje vlastní dítě s postižením, taky bych ho nedala do kontejneru. Dítě, které jsem si vzala do péče, je živá lidská bytost, ne něco, co se dá odložit. Stavy beznaděje, ano jsou, zejména při projevech násilí a záchvatech vzteku. Ke zvládnutí doporučuji buď se vykřičet v lese, meditovat, ale je to hlavně víra, že to tak má být a že bude lépe. Navíc jsem matka a ty vždycky musí jít dál, zvednout se, chlapi, ti slovo musím, neznají... je to o odpovědnosti a lásce.

16) Liší se vztah k biologickým dětem a k dětem v náhradní rodinné péči, v čem: **v žádném případě v ničem. Bylo to jako by zapadl do rodiny a byl tu s námi odjakživa.**

17) Co vám, kdo vám v této oblasti, situaci nejvíce pomohl, čemu, komu patří dík: **matky s dětmi se stejným nebo podobným postižením, navíc jsem měla štěstí na lidi jak v MŠ, tak v ZŠ. Komu však nepatří dík, je psycholožka z pedagogického centra, která mi řekla, ať si raději pořídím chlapa a malého vrátím, takový přístup podrazí nohy!**

18) Co v tomto dotazníku chybí, ještě něco důležitého pro potenciální žadatele: **ano, je něco důležitého a to, jak to zvládají náhradní otcové. Můj manžel odešel po roce a půl od rodiny.**

Příloha č. 2

Kojenecké ústavy a dětské domovy - počet přijatých dětí, rok 2010

Území, kraj	Počet dětí přijatých během roku				Z celkového počtu přijatých dětí		
	celkem	v tom			se speciálními potřebami	romských	týraných
		ze zdravotních důvodů	ze sociálně-zdravotních důvodů	ze sociálních důvodů			
Hl. m. Praha	194	47	90	57	69	39	2
Středočeský	199	36	53	110	27	67	3
Jihočeský	42	25	-	17	-	5	-
Plzeňský	114	28	16	70	17	30	2
Karlovarský	92	2	3	87	4	42	2
Ústecký	142	13	2	127	15	37	3
Liberecký	56	35	16	5	8	19	3
Královéhradecký	25	1	6	18	6	10	1
Pardubický	127	61	37	29	54	14	17
Vysočina	78	51	3	24	10	16	3
Jihomoravský	301	135	67	99	98	41	2
Olomoucký	326	229	10	87	6	27	3
Zlínský	62	14	9	39	11	-	-
Moravskoslezský	319	66	68	185	33	86	14
ČR	2 077	743	380	954	358	433	55

(Zdroj: ÚZIS ČR, Aktuální informace č. 18/2011)

Příloha č. 3

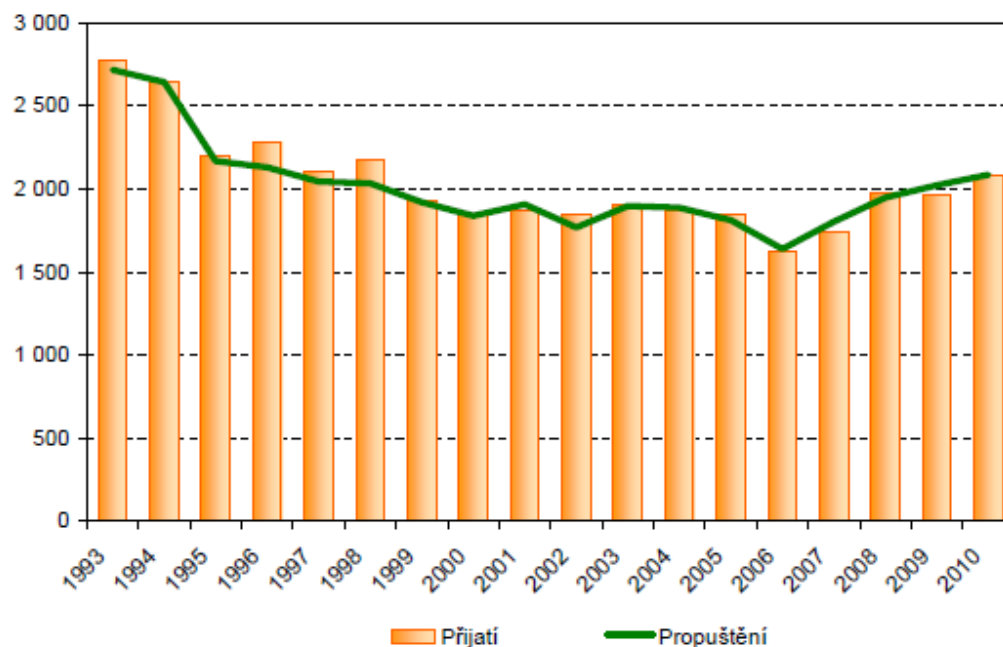
Kojenecké ústavy a dětské domovy - počet propuštěných dětí, rok 2010

Území, kraj	Počet propuštěných dětí během roku										Z celkového počtu propuštěných			Zemřelí
	v tom													
	celkem	do vlastní rodiny	do osvojení			do jiné formy náhradní rod. péče	do dětského domova pro děti starší 3 let (resort školství)	do ústavu sociální péče	jinam	se speciálními potřebami	romských	týraných		
			pro nezám.	se souhlasem rodičů	na základě zbavení rodič. práv									
Hl. m. Praha	208	95	13	53	6	21	8	6	6	47	16	-	2	
Středočeský	187	86	16	45	2	18	14	4	2	28	49	1	1	
Jihočeský	39	9	6	15	-	7	-	1	1	1	6	-	-	
Plzeňský	100	27	14	13	-	21	21	1	3	9	26	2	3	
Karlovarský	100	39	20	20	2	8	7	3	1	2	47	7	-	
Ústecký	138	37	28	30	-	8	26	3	6	20	50	3	3	
Liberecký	56	17	7	19	-	2	5	5	1	6	19	5	1	
Královéhradecký	41	14	4	11	2	6	3	1	-	2	9	1	-	
Pardubický	140	70	3	22	-	29	7	5	4	58	12	15	1	
Vysočina	79	32	9	15	-	11	7	1	4	9	21	4	1	
Jihomoravský	293	219	7	17	-	15	26	7	2	100	33	2	1	
Olomoucký	318	272	2	13	-	12	19	-	-	-	20	2	-	
Zlínský	74	34	2	13	-	5	15	-	5	11	-	-	-	
Moravskoslezský	312	181	2	32	21	29	11	2	34	30	87	17	4	
ČR	2 085	1 132	133	318	33	192	169	39	69	323	395	59	17	

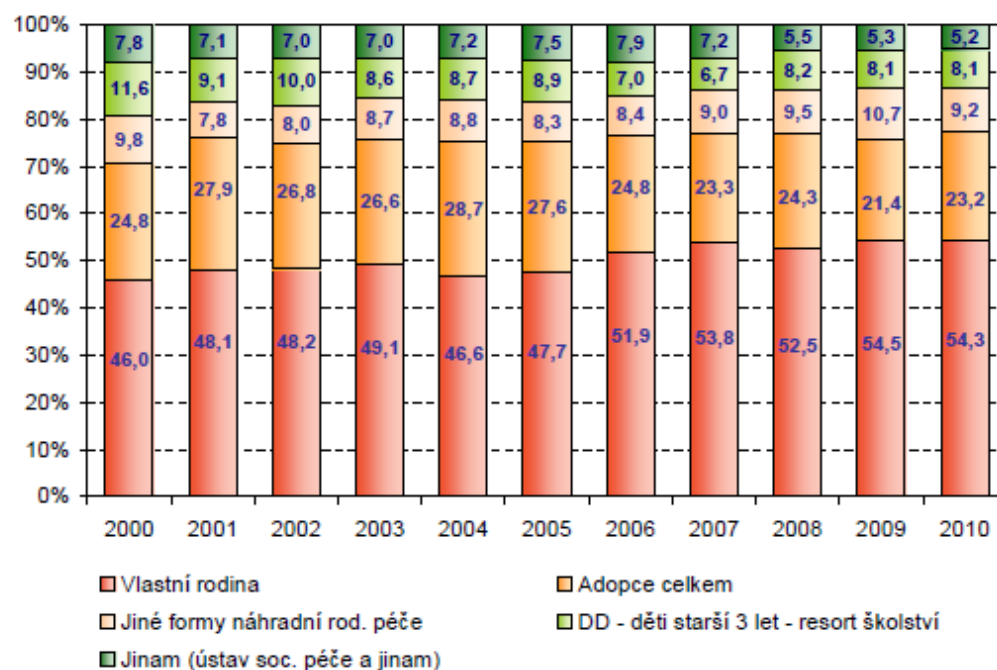
(Zdroj: ÚZIS ČR, Aktuální informace č. 18/2011)

Příloha č. 4

Vývoj počtu dětí přijatých a propuštěných do kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do 3 let

Vývoj struktury dětí propuštěných z kojeneckých ústavů a dětských domovů (DD) pro děti do 3 let, dle umístění

(Zdroj: ÚZIS ČR, Aktuální informace č. 18/2011)

Příloha č. 5

**POČTY DĚTÍ VE VŠECH ZAŘÍZENÍCH PRO VÝKON ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ
VÝCHOVY VE ŠKOLNÍCH ROCÍCH 2003/04 AŽ 2008/09**

**I.
POČTY DĚTÍ DĚTI CELKEM, POČTY DÍVEK A CHLAPCŮ V JEDNOTLIVÝCH
TYPECH ZAŘÍZENÍ**

I.I.

Počty dětí v zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy ve školním roce 2003/04 až 2008/09

Zařízení	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	Rozdíl r. 2003/4 a 2008/2 009	%	Rozdíl r. 2007/ 8 a 2008/ 9	%
DD ¹	4 657	4 867	4 869	4 815	4 618	4 739	+82	1,76	+121	2,62
VU ²	1 544	1 479	1 420	1 404	1 430	1 546	+2	0,13	+116	8,11
DU ³	494	501	537	516	705	793	+299	60,53	+88	12,48
DDŠ ⁴	555	743	795	724	674	742	+187	33,69	+68	10,09
Celkem	7 250	7 590	7 621	7 459	7 427	7 820	+570	7,86	+393	5,29

I.II.

Počty dívek v zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy ve školním roce 2003/04 až 2008/09

Zařízení	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	Rozdíl r. 2003/4 a 2008/2009	%	Rozdíl r. 2007/8 a 2008/009	%
DD	2 155	2 234	2 227	2 210	2 123	2 178	+23	1,07	+55	2,60
VU	404	393	386	387	384	426	+22	5,45	+42	10,94
DÚ	212	212	229	233	286	356	+144	67,92	+70	24,48
DDŠ	138	178	196	150	160	186	+48	34,78	+26	16,25
Celkem	2 909	3 017	3 038	2 980	2 953	3 146	+237	8,15	+193	6,54

I.III.

Počty chlapců v zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy – ve školním roce 2003/04 až 2008/09

Zařízení	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	Rozdíl r. 2003/4 a 2008/2009	%	Rozdíl r. 2007/8 a 2008/009	%
DD	2502	2633	2642	2605	2495	2561	+59	2,36	+66	2,65
VU	1140	1086	1034	1017	1046	1120	-20	1,74	+74	7,07
DÚ	282	289	308	283	419	437	+155	54,96	+18	4,30
DDŠ	417	565	599	574	514	556	+139	33,33	+42	8,17
Celkem	4341	4573	4583	4479	4474	4674	+333	7,67	+200	4,47

¹ Dětský domov

² Výchovný ústav

³ Dětský diagnostický ústav

⁴ Dětský domov se školou

(Zdroj: MŠMT ČR)